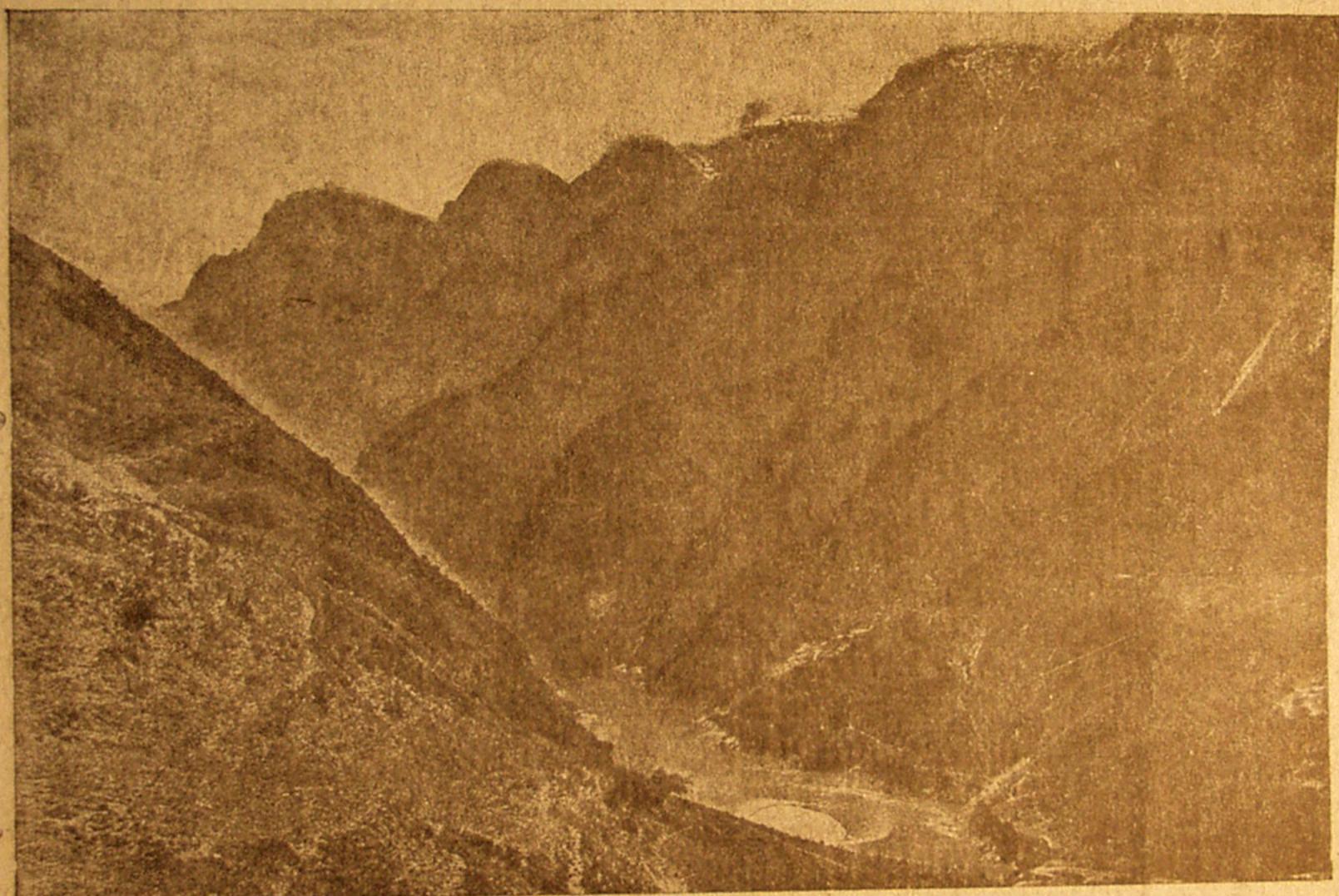

ЖИТТЯ І ЗНАННЯ

З М І С Т:

В. Королів-Старий: Самооборона тіла. — Ратунок на морі (6 образків). — С. Парфанович: Нервовість у дітей (3 образки). — Над берегами найбільших рік Азії. На основі англ. джерел (1 карта і 11 образків). — І. Крипякевич: Історія Русів (1 портрет). — М. Стакурський: Дещо про чужоїди або галапаси (13 образків). — В. Дорошенко: Володимир Антонович (1 портрет). — І. Мельник: На Камчатку. Спомини з подорожі (8 образків). — В. Наріжний: Бурсак. Роман. (Один дереворит.)

Запросини до передплати на рік 1928

Багато ілюстрований популярно-науковий і літературний

ЖУРНАЛ

видається Товариством „Просвіта“

під назвою

ЖИТТЯ | ЗНАННЯ“.

НА РІК ВЙДЕ 12 ЧИСЕЛ. — — КОЖНЕ ЧИСЛО ПО 32 СТОРІНКИ. — — ЖУРНАЛ ПОДАЄ ЗНАННЯ З РІЖНИХ ГАЛУЗЕЙ НАУКИ Й ЖИТТЯ І ВЕСЬ МАТЕРІЯЛ ІЛЮСТРУЄ БАГАТЬОМА ОБРАЗКАМИ Й ФОТОГРАФІЯМИ. — — В ЖУРНАЛІ БУДУТЬ БРАТИ УЧАСТЬ НАШІ НАЙКРАЩІ НАУКОВІ, ЛІТЕРАТУРНІ Й МИСТЕЦЬКІ СИЛИ. :: ::

ПЕРЕДПЛАТА НА РІК ВИНОСИТЬ 18 ЗОЛ.,
НА 6 МІСЯЦІВ 9 ЗОЛ., НА 3 МІСЯЦІ 5 ЗОЛ.

ПООДИНОКЕ ЧИСЛО КОШТУЄ 1·80 ЗОЛ.

Хто вишле передплату від квітня 1928 і не був досі передплатником, отримає перші аркуші споминів з подорожі: „НА КАМЧАТКУ“ Івана Мельника і перші аркуші роману „БУРСАК“ В. Наріжного за додатковою доплатою до передплати у висоті 4 зол.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, Ринок ч. 10, II. поверх, Товариство „Просвіта“.

САМООБОРОНА ТІЛА.

Написав В. КОРОЛІВ-СТАРИЙ.

„Ніхто бо тіла свого не ненавидить, але виживлює й вигріває його“ — говорить Святе Письмо, ніби навчаючи нас, що про своє тіло треба дбати. Однак в перебігу нашого життя ми на своє тіло вельми мало зважаємо. Молоді, — бо в них бує багато сили, старі — „бо все одно, вже півдико не мінеться помірати“, люд. працюючий руками — бо нема часу про це думати, а робітники розумові-інтелігенти — „що там тіло? — аби свіжий та дужий дух!“ От і виходить, що всі ми більше чи менше проти власного тіла грішимо.

Та природа — розумінша й ощадніша за нас. Тямить вона, що у вдачі всього живого — рострињувати дані нею цінності. Знає вона, що коли не подбала заздалегідь, щоб наше тіло само себе оберігало від безнастаниї небезпеки, що разу-раз чигає на нас з усіх кутків і кожної миті протягом всього нашого життя, — то миб і за тілом своїм не взглядили і враз понівечили його так, що й жити воно не могло.

Пригадаймо собі, як кожну хвилину ми собі робимо ту чи іншу шкоду. Встаємо з ліжка — і враз бosoю ногою на холодну підлогу. Неодягнені вискочимо на студінь чи протяг. Голимося — поріжемо бритвою шкуру і в поріз можемо занести та й заносимо часто якусь заразу. Робимо щось но-жем чи іншим гострим струментом — поріжемо іноді руку мало не до кости. Бosoю ногою наступимо на серп, косу чи гвіздик. Посковзнемося й ростягнемо собі жили, або й зовсім порвемо. Часами щось на нас ударить, що й ребрина хрусне, або яка інша кістка росколеться, мов черепок. Іноді голодуємо, аж на вазі тратимо й сила вся з нас виходить, бо охлянемо. А іноді знов так пе-реїмо, що нам аж черево мало не лусне. Самі себе отруємо алькоголем, тютюном, несвіжою потра-вою. А вже нема чого й казати про всякі захоруван-ня, звичайним нежитом чи каплем починаючи, та аж тифом або сухотами кінчаючи.

А тимчасом незрідка трапляється, що ми ні-чого собі на поміч не робимо. Навпаки, дуже часто їх покидимо своєму захворілому тілу: рану за-наскуджуємо порохом, павутиною, брудним листом; на виразки замість холоду вживаємо тепла; виснажені віщерь — через біду та злідні — не тільки не можемо дати своєму тілу потрібного від-починку, а кидаємося ще на тяжчу працю.

А отже, коли й не все, то більшість таких не-ладів у тілі самі собою минають, тіло знов набуває й свого справного, правильного вигляду й правиль-ної сили та здібності до праці. Часом людина не-наче навмисне все робить собі на шкоду, як це особливо часто буває в часі війни, а отже все їй, як з гуски вода стікає, — на-добре.

А це тому, що в тілі живих тварин є сила-си-ленна всяких оборонних чи охоронних приладів, що про багатьох з них ми нині не тільки нічого не відаемо, а навіть і уяви про їх існування не маємо.

Але дещо таки знаємо й про кілька тут коротенько згадаємо.

При всіх порізах, пораненнях, важких ви-разках, коли тіло розчавується, — рвуться наші жили, що в них безнастансно й дуже прудко пробігає кров. А кров, як уже згадалось в „Ж. і З.“*), є найдорожча частина нашого тіла, або — справ-ніше сказати — це — рідка частина тіла, без якої частини тугі та тверді не могли існувати й одної миті. Кров тече жилами, що всі сповні до куни в так званий „кровяний уклад“. Як би ті всі жили наповнити не кровю, а водою чи якоюсь іншою рідиною, хочаб, наприклад, молоком, котре де в чому по-дібне до крові, — то при пошкодженню найменшої жрлги, наприклад, під час голення, — за довший чи коротчий час вся б та рідина з „кровяного укладу“ витіклаб і жили дочиста опустіли. А отже з здоровою кровю такого ніколи не буває й не може бути, бо тіло має на цей частий у життю випадок бхоронний прилад. Це так званий „фібрин“, що з'являється в крові тоді, коли вона починає витіка-ти з жил надвір. Від фібрину кров гусне, тужавіє, твердіє й стає, як тугі драглі, що їх можна різати ножем. Ця здібність крові тужавіти спричинюється до того, що кров сама собі затулє вихід з тіла, бо в порваній жилі витворюється „згусток“, котрий мов затичкою щільно здержує вихід із жили дальшої крові. Коли це відбувається назовні, десь у нас на шкурі, то ми це бачимо, а скількиж таких кро-вотеч спиняється самовільно у наших серединних орудях, — ми й уяви не маємо! І взагалі, тільки завдяки тому фібрину ми можемо затамувати кров та не зійти кровю.

Не менше великим щастям для нашого тіла є його здібність до відновлення страченых частин, що звичайно зветься відродженням або „регенера-цією“ тканин, з яких наше тіло складається. У людів та господарських тварин ця здібність, порів-нюючи, дуже мала, а у творів „нижчих“ вона над-звичайно велика, у рака чи павука відростають нові ноги замість відорваних, а гробака можна пе-рерізати надвое й з кожної половини виросте по новому гробакові. І в нас заростають великі рани, знову зростаються потрошенні кістки, навіть вирваній зуб, коли його негайно всунути в його ямку, приростає знову. А деякі частини нашого тіла без-настансно спрацьовують, однаке завжди лишають-ся в порядку. Подивіться: коли ви походите якийсь час у чоботах, то підошва, з якої вона була дебелої шкери, протреться й подереться. А коли ви ходите босоніж, то ваша шкура на ногах не тільки не сти-рається, не тоншає, а — навпаки — грубшає та дебелішає. Так само й деякі інші оруддя, коли вони мусять робити більшу працю, не тільки з того не змінюються, а нарощають та більшують. Ось, наприклад, у кравця чи скрипака, що не натружають

* Див. ч. 4.

рук важкою працею — мязи на руках малі і слабосилі. А доведеться їм рубати дрова чи циряти пісок, — помалу-малу товщають їхні руки, зростають на них мязи й стають такі, як у робітників, що цю працю раз-у-раз робили. А більшають мязи — більшає й сила в них. Отож тіло само, без нашої волі й свідомості охороняє себе від виснаження важкою працею та її шкідливих наслідків.

А скількиж є ріжких дрібних приладів, що ми їх і за все життя ніколи не відчуваемо! Взятий хоча такий приклад. Коли ми їмо, то часто хапаємо, кепсько пережовуємо їжу і не помітимо язиком, що проковтнули якусь шпичку: рибячу кісточку, остюк, шпичку з ожини, деревляну скалочку, то що. Само собою зрозуміло, що така колючка легко може встремитись у слизові мякі оболонки, якими вистелено зсередини наш, так званий, „стравний шлях“, тобто ту цівку, що починається спереду ротом, переходить потім у пельку, далі — в іжник, у шлунок, довгі кишкі (в сім разів довші, як усе наше тіло!) й закінчується ззаду калюхом. Шпичка, що ми її проковтнули, найлегше може застромитись десь у довгих кишках, де їжа докладно переміщується. Від того неминуче мусілаб початься неміч, бо в кишках поранення розятрюється тими міцними й гострими соками, що вилучаються з шлунка та з самих кишок і мають силу перетравлювати мясо. Отож ті самі соки могли на пораненому колючкою в кишках місці розісти виразку, тобто стравити її частинку самих кишок. А тимчасом ми й не знаємо, скільки соток чи тисячок таких дрібних колючок проковтнемо за наше життя, бо в кишках є на них особливий прилад. А саме: слизівка кишкова має таку вразливість, що враз відчуває легенький дотик гострої річки. А відчувши той дотик, вона враз на тім місці стягується докупи й, таким чином, стискає гостряка, на якус мить притимуючи його на місці. А що по кишках спереду до заду посувався „поживина“ (тобто рідка кашка з усієї спожитої нами їжі та питва), то її течія неминуче відхилить шпичку так, що вона піде далі по кишках наперед тупою, а не гострою частиною. Десь далі шпичка знову повернеться гострячком уперед, тобто в напрямі до стінки кишок, — і знов її захопить кишкова слизівка й затримає до перевернення тупим кінцем. І так буває, аж поки, наречті, сама колючка кишковими соками не перетравиться та й стане для кишок цілком безпечною.

По обставинах нашого життя ми не можемо уникнути частої зміни, іноді дуже різкої, теплого сточення на холодне. Наше розігріте тіло вилучає з себе на шкруту рідину — відомий усім піт. Холодні ж, навпаки, воду затримує, не пітнє. І не дарма. Бо вилученням води, себто випарюванням її наше тіло охолоджується, а затримуючи випарювання під час студені, — зогрівається. Тому ми можемо витримувати й велику спеку, й великий холод. Й оте, так зване управильнення, „регуляція“ теплоти в тілі відбувається так доцільно і вчасно, що й жадна машина тогод не доказала, а тимчасом ми майже й не помічаемо, як наше тіло ратується від зміни зовнішньої температури. А це залежить від самочинної здібності наших жил — при ході звужуватись, а при теплі — розширюватись. Коли ж вони звужені, то проpusкають крізь себе менше води, коли розширенні — навпаки — більше. Жили роблять так через те, що ними керують нер-

ви, котрі відходять тоненькими білими ниточками від нашого (головного й спинного) мозку. І велика частина тієї „нервої чинності“ відбувається безнастінно, без нашої волі й свідомості, на користь нашого тіла, в багатьох випадках ратуючи його від лиха, що миб самі йому заподіяли.

Всі ми, коли буває у нас якась неміч чи пошкодження тіла, відчуваємо біль, що походить та-кож від нервів, і тоді тяжко нарікаємо, мовляв, — і навіщо так кепсько збудовані наші нерви, що ми мусимо зазнавати стільки мук та страждань?! А тимчасом такі нарікання — зовсім немудрі. Колиби ми не відчували болю, то мабуть і зовсім не могли б жити на світі. Бож біль — це наш пильний охоронець і вартовий: він раз-у-раз нас остерігає, що в нашему тілі, там а там, є якийсь недал, що ми мусимо звернути на це увагу, мусимо ту частину тіла ратувати, поки ще не пізно. А що біль — неприємний, що він викликує у нас страждання, то, раз його спробувавши, ми не можемо про нього забути, боїмося його повторення, а то й намагаємося бодай трохи берегти своє тіло від шкідливих йому річей, пам'ятаючи, що наша недбалість до свого тіла неминуче викличе більшу чи меншу, а часом — то й нестерпнучу кару. Отож: поводімося з нашим тілом обережніше, — то й зазнаємо менше болю!

Але ж дехто може сказати: — Ну, добре! Я стерегтимусь виразок, порізів, ударів, застуди, уникатиму споживати шкідливі чи отруйні річі, намагатимусь себе не виснажувати і т. д., а все ж таки до мене може причепитись якась зараза і я — ні сном, ні духом не винуватий — мушу все ж таки страждати або й зовсім стратити життя!

Це так і не так. І проти зарази, що викликується невидимими створіннями мікробами чи бактеріями, що наше тіло звідусіль і безперервно нападають, — і проти неї є рада. Для того слід розумно стерегти наше тіло від заразливих, пошесніх хворів, а досягається це так званою „профілактикою“ чи забезпекою, тобто попереджуєчими засобами, що їх винайшла лікарська наука. Але ж і, крім того, саме наше тіло має в собі безліч окремих охоронних засобів проти заразливих хворів. Найголовніший з того є засіб, що звірно зв'ється — „іммунітетом“, тобто невразливістю до нападу хоробливих мікробів.

Та про „іммунітет“ і „профілактиву“ буде мова іншим разом.

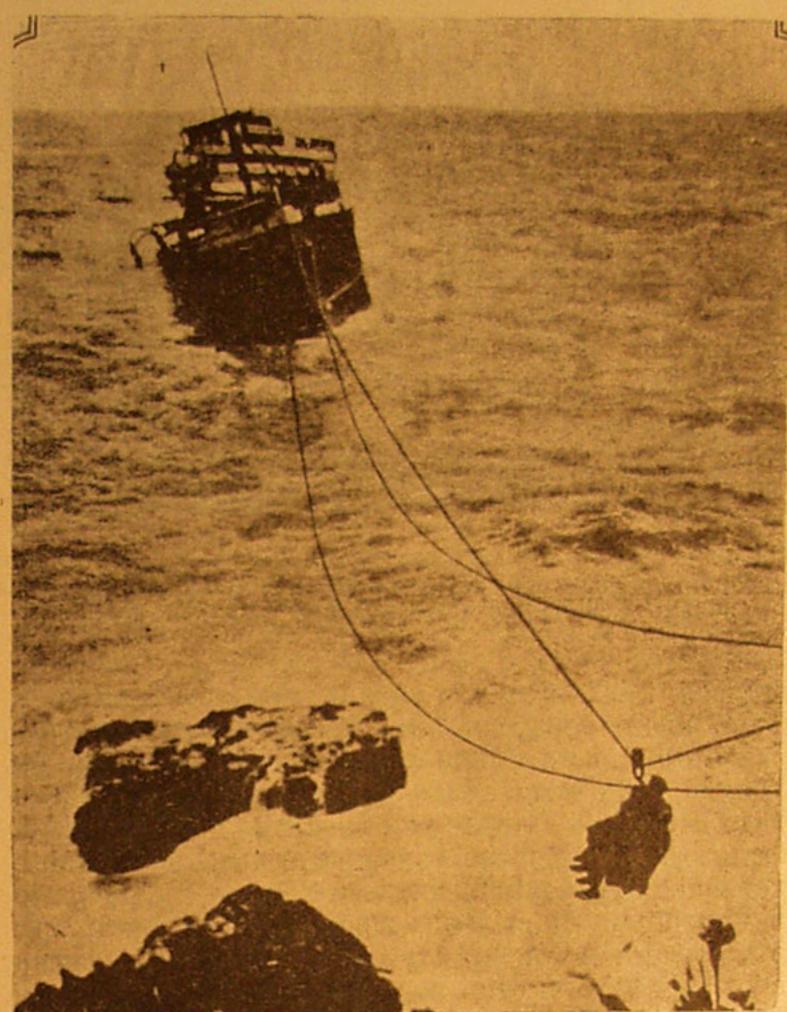
З цим числом закінчуємо піврік нашої нашої роботи. Переважно звідусіль дістаємо признання. Однаке передплатників нашого журналу так мало, що наші витрати не повертаються. Тому закликаємо всіх наших прихильників і всіх тих, кому залежить на продовживанні нашого видавництва, щоби приїднували нам як найбільше дійсних передплатників!

РАТУНОК НА МОРІ.

Минулого року один з найбільших італійських кораблів, „Княжна Мафальда“, вертаючи до Європи з бразилійської столиці Ріо-де-Жанейро, наїхав припадком на підводне стрільно, т. зв. „міну“, яка ще від часу великої світової війни блукала по морі. Міна вибухла і ушкодила згаданий корабель так сильно, що він у короткому часі потонув. Тим кораблем іхало вісімсот кількадесят людей та їх майже всіх виратувано завдяки нинішнім особливим уладженням, що забезпечують ратунок подорожніх у таких нещасливих випадках. Власне, завдяки тим уладженням сьогодня ми їздимо кораблями не менше безпечно як залізницею або самоходом.

Правда, море це не суша! Коли з нашим домом станеться яке нещастя; коли він валиться, або коли в ньому вибухне пожар, а може залізти його вода, то чоловік, вирвавшися з такої загроженої хати, та ставши ногою на твердій землі, може бути майже певний, що йому хтось подасть помічну руку: бо сусіди збіжаться й помогуть в нещасті, або чоловік сам дасть собі якось раду, а коли це вже неможливе, то бодай він може бути певний, що вратував своє життя. Коли ж з кораблем, на якому ми їдемо, станеться яке нещастя, на повному морі, і нам вдастся видобутися з нього та здобути місце в якій лодці, то це ще не дає нам ніякої певності, що ми виратуємося. Посеред безмежного розбурханого моря чоловік слабосильний безпомічний і безрадний, а його доля залежить уповні від щастя і випадку. Маючи це на увазі, людський розум і дотеп старається по змозі як найгарніше забезпечити кораблі від можливого нещастя, а в разі такого, запевнити людям можливий порятунок. Перш за все нинішня умілість будування кораблів стойть так високо, що ці, нераз справді, величені морські будівлі, безпечно відстоюють і найбільші морські бурі. В додатку теперішні кораблі і човни так будують, що навіть, коли їх морська хвиля перевернула, вони вертають назад до своєго правильного положення. Розбиваються кораблі не могутніми морськими хвильами, а звичайно об підморські й прибережні скали. Тому, хоч це може виглядати дивно, в часі бурі для кораблів тим безпечніше, чим вони дальше від берега. Через те, коли надходить буря, то кораблі швидко або хороняться до затоки, або, коли вже на це нема часу, випливають на повне море. Та у всякому разі при березі порятунок ще найлекший. При всіх берегах, де є живий корабельний рух, уладжено ратункові станиці, злучені з собою телеграфами й телефонами, та забезпечені в ратункові човни й приладдя. Коли тільки з якого корабля діде клич о ратунок, а сьогодня задля цього є вже на кораблях бездротові телеграфи, то негайно з найближчих станиць висилають до потопаючого корабля човни з ратунковими поясами і приладдями, а привчені до цього моряки з нараженням власного життя спішать на ратунок нещасних близніх. Але буває, що море так розбурхане, що не помагають найбільші зусилля й ратункові човни не можуть зблизитися до розбитого корабля. Тоді з берега вистрілюють до такого корабля особливе стрільно, до якого привязаний довжезний тонкий, але сильний шнур. Коли таке стрільно впаде на згаданий корабель, його моряки тягнуть за цей шнур і притягають до себе грубу міцну лінву, привязану до кінця то-

го шнура. При помочі цеї сильної лінви луцься корабель із берегом і по ній, в особливих до цього приладжених дротяних кошах, зсувають з корабля на берег людей і все, що треба виратувати. Деякі більші ратункові станиці мають такі уладження,

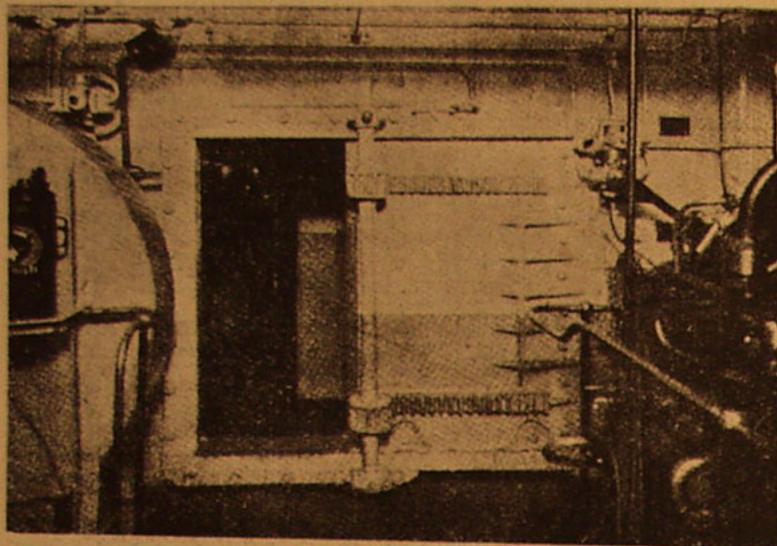

З розбитого при березі корабля рятують подорожніх

що при помочі так закинених лінв уладжується справжню малу лінвову колійку, якої численні зочки дуже швидко перевозять на берег потопаючі. Розуміється так можна ратувати тільки тоді, коли корабель розбився близько берега, а в причини сильної бурі човнами не можна до нього ніяк дістатися.

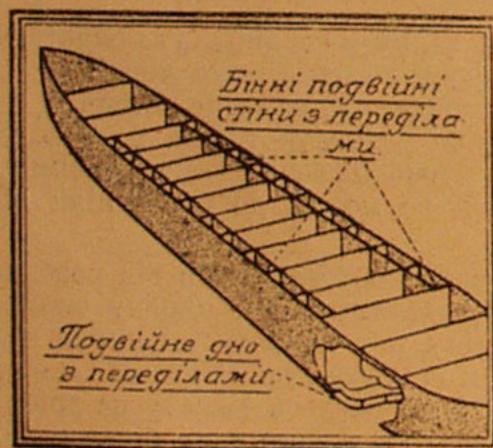
Трудніше ратувати корабель, коли він розбився на повному морі, вдаривши об підводну скелю, об ледяну гору, об міну, або серед густої мряки зударившися припадком із другим кораблем. В такому випадку корабель не розбивається відразу на дрібні кусні, а звичайно робиться в його стіні більша або менша щілина, якою вода вливается до середини, через що він чим раз глибше занурюється в воду й потопає. Щоби до цього не допустити, будують тепер великі кораблі таким способом, що грубими залізними поперечними стінами цілій розділюють на більшу кількість цілком відрубних переділів. Щоб уможливити перехід від одного такого переділу до другого, в тих поперечних стінах є у відповідних місцях двері, які особливими заєувами замикаються так щільно, що коли навіть який переділ цілком наповниться водою, вона безумовно не може дістатися до сусідніх переділів. Звичайно, коли корабель розбивається, то твориться щілина в стіні

одного такого переділу, й треба хіба особливого нещасливого випадку, щоби дотичний корабель удалився саме в тім місці, де переходить згадана поперечна стіна, через що вона мусіла знищитись і вода могла залити цілі два переділи. Отож, ниніні великі кораблі будують так, що колиб навіть це й

На образку бачимо одну поперечну стіну корабля. В ній отворені двері, котрі на випадок розбиття замикаються пільно й не допускають води до інших переділів.

сталося, і вода заліяла справді аж два переділи, то мимо цього корабель пливне безпечно даліше так, начебто на нього тільки навантажено більше тягару. Щойно коли вода заліє вже третій переділ, заходить небезпека затоплення. І це саме сталося з „Мафальдою“. На цей випадок приготовані на кожному кораблі ратункові човни, яких після припису повинно все бути стільки, щоби всі подорожні враз з моряками могли виратуватися. Ці човни уложені або завішенні при стіні корабля на кожному покладі, бо на великих кораблях, які мають два або й три поверхні над водою, кожний поверх має свій поклад

Образок лодки з подвійним дном і подвійними стінами. Цей образок наочно показує подібний вигляд стін і дна великих морських кораблів.

і свої ратункові човни. На ці човни всідається при даному покладі і їх разом з людьми спускають на море відповідними лінвами, при чому, щоби човни не зачепилися де об стіну корабля, причіплюють до них особливі санки, як це бачимо на нашому образку. На однім такім човні міститься 20—60 людей, а кожний повинен мати подостатком весел, запасів живности, бочку з свіжою водою, ба навіть бочку з олівою, яку вливують на море, коли воно надто розбурхане, бо від того поверхня моря успокоюється. В останніх часах такі значніші ратункові

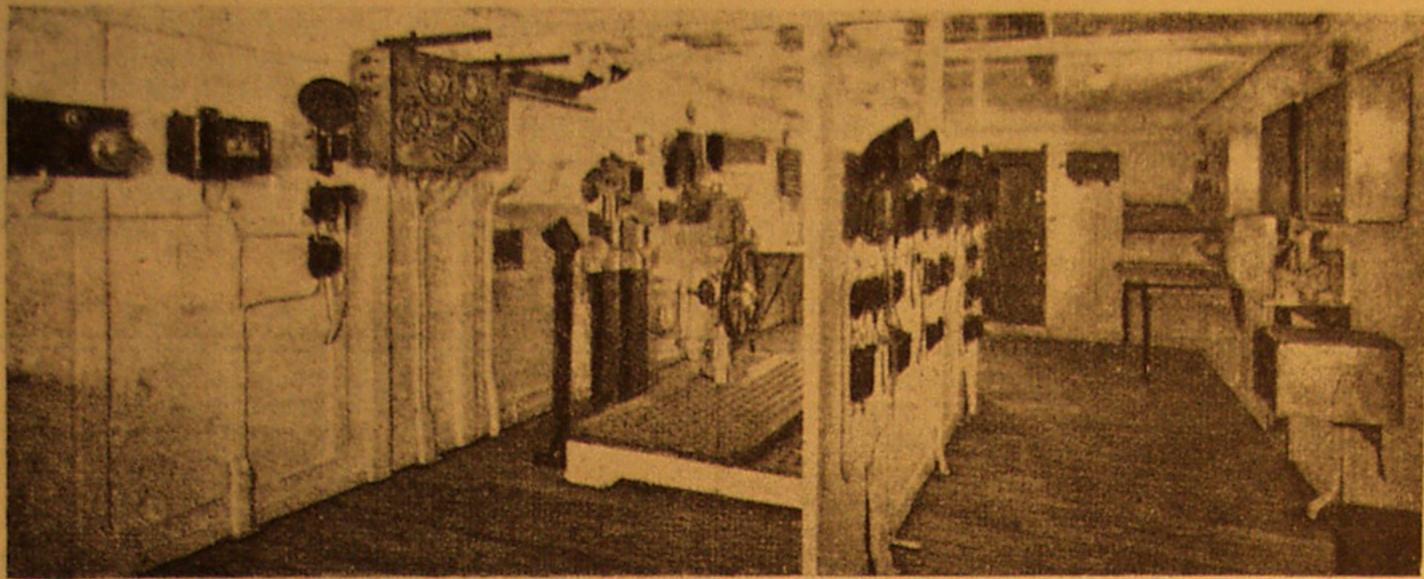
човни мають навіть бездротний телеграф, щоби кликати на поміч інші кораблі та порозуміватися з ними. По приписам, всі подорожні, в такому випадку, повинні мати на собі ратункові пояси, гумові, надуті повітрям обручі або подушки, які тих, що не уміють плавати, утримують довший час на поверхні води. При всіданні на ратункові човни заховується строго приписаний порядок: насамперед всідають жінки і діти, опісля мушкіни подорожні, після того моряки з залоги корабля й старшина залоги, оскільки ще їх лишилося, бо кожен човен мусить мати відповідне число моряків до веслування і одного старшину залоги для утримання порядку і розум-

Ратунковий човен опускають на корабль осібливими санками.

ного проводу. На самім кінці, коли вже всі виаратовані, може всідати до ратункового човна капітан корабля. Капітан і старшина корабельної залоги мають право застрілити на місці кожного, хто в такій хвилі не слухає їх приказів, бо всякий непослух унеможливлює ратунок. З того бачимо, що сьогодня маємо багато способів ратування людей в разі розбиття корабля так, що під тим оглядом небезпека зводиться до дуже малих розмірів. А все ж таки „Мафальда“ зафонула, забираючи з собою декілька жертв. Причиною цього є власне недодержання відповідних законних приписів. Перш за все на цьому нещасному кораблі було ледви кілька ратункових човнів, через те мабуть подорожні й залога корабля тратили такі потрібні в нещастю спокій і рівновагу духа так, що прим. із таких кількох човнів, які були на кораблі, два перевернулися при спусканню їх на море. На цастия ще завчасу надпилили два кораблі та виратували потопаючих.

Другим нещастям, яке може стрінуги корабель серед моря, є пожар. Особливо тепер, коли кораблі порушуються при помочі пари і через цілій час подорожні під кілами горить великий огонь, а в коморах мусить бути великі запаси вугілля або нафти, пожар не є виключений. Але й на цей нещасливий випадок придумали люди різні способи поратунку. Перш за все на кожному кораблі є досить великий збірник з водою, з якого розходяться водопроводи до всіх кімнаток і комірів корабля: кінці таких водопроводів залютовані оловом і через те, коли десь вибухне пожар, у такому місці оловяні затички водопроводу тонуться і вода заливає полум'я. В більших поміщеннях, як Іальні, кімнати до за-

Кімнати, в яких зібрані разом всі приладдя потрібні до кермування кораблем, провірки правильності його всіх машин й які остерігають перед грозочним нещастям. Світлина із найновішого французького корабля „Іль-де-Франс“ (по нашому так сказати „Серце Франції“).

бав, склади вугеля або поживи, є коробки із загущеним двокисом вугеля. Коли вибухне пожар, ці коробки відчиняються самі, а з них виходить двокис вугеля і негайно гасить пожар, бо від нього полум'я гасне. В додатку у кожній кімнаті є такий прилад,

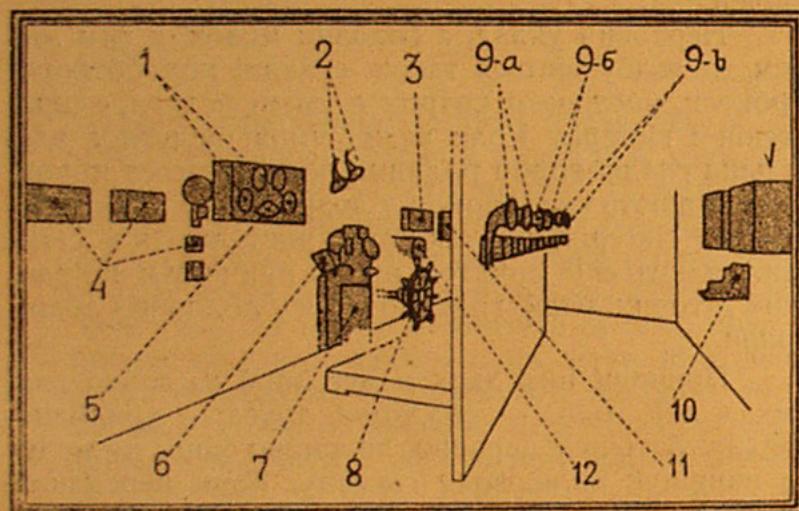
джене так, що раз пущений в рух він далі висилає вже самочинно умовлений кліч. Цей кліч-задля короткості складається тільки з трьох букв СОС (SOS) які є початковими буквами трьох англійських слів, що значать по нашому: „Спішіть на ратунок!“ Коли коло приладу в телеграфіст, тоді він при тім подає також докладно означене місце, в якому находитиметься дотичний корабель, коли ж його нема, тоді кораблі, які переходять цей кліч о ратунок, особливими приладами вишукають, звідки надходить цей кліч розлуки і в тому напрямі спішать негайно з помічю. Розуміється, що кожний корабель діставши таку звістку від якогось корабля, що на ньому трапилося нещастя, обовязково мусить спішити негайно йому на поміч. А що в нинішніх часах по всіх морях і в ріжних напрямках їздить все безліч всіляких кораблів, така поміч з правила приходить ще завчасу, і коли вже не застане потонуючого корабля, то хоч виратув людей, які склонилися на ратункові човни. Ось так забезпечується життя людей, що їздять по безмежних і бездонних морях і океанах.

Розуміється, що не зважаючи на всі забезпеки, бувають і нещасливі випадки, як отсе сталося із згаданою Мафальдою. Та при нагоді слід звернути увагу ще на одну обставину. Читаючи опис очевидців цього нещастя, ми спочували розлучливому положенню пасажирів, подивляли послух корабельної служби і спокій духа оркестри, що до останньої хвилини грали поважні пісні. До подиву промовляла нам обовязковість радіотелеграфіста, котрий безупинно сигналізував катастрофальне SOS.

Корабель затонув. Частину підорожніх вратовано. Більшість корабельної служби нашла свій гріб в бездні океану. Така судьба стрінula також геройського капітана. До останньої хвилини стояв на капітанськім помості і тонув з окликом: „Нехай живе Італія“!

Щось невимовно сильного, що підтримує на духові, є в тій мужеській відвазі, з якою люди не думаючи про власний порятунок, виконували до останньої хвилини обовязок моряків на корабли, що тоне.

І не треба війни, щоби подивляти людське героїство. Стихійні катастрофи трапляються майже щоденно і що хвилини стає чоловік віч на віч смерти. І в таких хвилинах, показується, яка у кого вартість.

Нарис повищих кімнат, на якому означені, які є головні приладдя і де вони приміщені. 1. Показчик швидкості плавби. 2. Труби-голосниці, якими приходять прикази капітана корабля з верхнього покладу. 3. Прилад до самочинного замикання усіх засувних дверей. 4. Прилад остерігаючий компасу. 5. Показчик положення керми. 6. Остерігач компасу. 7. Складний прилад з магнетною стрілкою компасом. 8. Керма. 9. Телефони і труби-голосниці для позрозуміння із: а) залогою переду корабля, б) обслугою машин, в) залогою заду корабля. 11. Показчик чинності машин. 12. Остерігач пожарний. 12. Телефон до машинового відділу.

який в разі пожару самочинно дає знати про це пожарній сторожі, яка все є на кораблі й негайно спішить на ратунок. Таким способом сьогодня пожар на кораблі цілком не страшний.

Великим, просто неоціненим добродійством для кораблів стали тепер бездротний телеграф і бездротний телефон — радіо. На кожному більшому кораблі, особливо на таких, що переїжджають через моря і океани, обовязково мусить бути бездротний телеграф. Коли дучиться яке нещастя, то тим бездротним телеграфом висилается на всі сторони кліч о порятунок. А що в часі телеграфування телеграфістові може статися яке нещастя, прилад ула-

Щож так високого в героїчній смерти капітана й моряків? Певно те, що засуджені на неминучу смерть не давали місця жахові в останній годині. Не стихія їх замогла, але вони перемогли силою духа розперезану стихію. Дух побідив.

Кожна перемога духа над небезпекою, виховує людей, що остали при життю. Такий приклад учить і пригадує, що є якась найвища ціна, над якою не-

ма ніщо дорожчого — для котрої треба усім посвятити.

Ці невідомі моряки, браття наших геройів останньої війни, будуть час із мертвоти, не позволяють тонути в матеріалізмі, протестують проти життя тільки у розкошах і для уживання. Як добре духи кличуть до наших найкращих внутрішніх цінностей.

НЕРВОВІСТЬ У ДІТЕЙ.

Написала С. ПАРФАНОВИЧ.

Всі говорять нині про нерви і нервовість (неврастенію). Майже всяку недугу радо приписують нервам, кожний незвичайний поступок оправдують хоробою нервів. Навіть проступки приписують хоробі нервів, а закони на цій підставі уневиннюють проступки або злагоднюють вимір карі для проступників. Та більше значіння мають нерви у молоді ніж у дорослих, а це тому, що витворюють хоробливий підклад, на котрім пізніше розвинеться не нормальні, хора, збочена або злочинна людина.

Нервовий уклад (система) складається з хребетного мозку і нервів. Мозок і стриж, це осередки (центри) це наче збирники нервової маси. Нервова тканина, це доволі мягка, біла і сіра річовина (матерія) дуже складної будови. З неї виходять нерви, наче білі мотузочки, що вибігають з мозку і стрижка. Таким чином, людське тіло пронизане скрізь нервами, та обплетене їх густою сіткою.

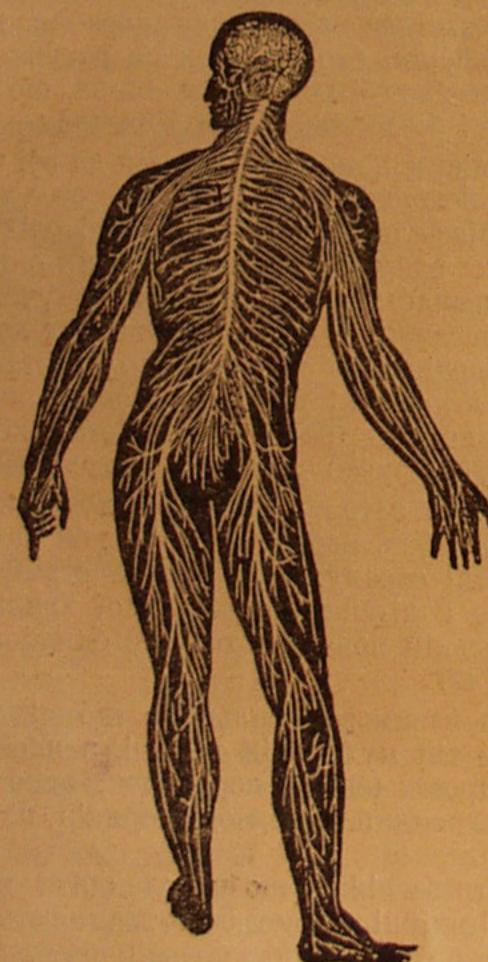
Нерви ділимо на два роди: одні йдуть від тіла (шкіра, змислові наряди, нутроці) до осередків, тобто мозку й стрижка; їх звемо **доосереднimi**. Во-

ни приймають враження і відносять їх до осередків. Другий рід нервів називаємо **відосереднimi**. Вони вибігають з мозку і стрижка й кінчаться головно в мязах, до котрих переносять прикази до руху. Прикази видає мозок, а тоді мязи корчаться і випружуються та виконують рух. З цього виходить, що мозок має властивість: приймати враження та видавати прикази до руху. Однаке праця мозку далека складніша. Він є місцем свідомості, думання та чуття й отсі чинності становлять наше духове життя (психічне), нашу мораль. А їх висліди, це наші вчинки і спосіб відношення до інших людей.

Нервовий уклад, а головно мозок, є тим місцем, де відбуваються також складні хороботорві процеси, наслідком котрих є умові недуги, неврастенія і гістерія. Коли тяжкі умові недуги є здебільша спадкові або родинні, розвиваються поволі й виступають явно щойно в дозрілім віці, то неврастенія і гістерія, що так часто виступають у старших, мають свій початок, а то й причину в найранніх діточих літах, головно з часу полового дозрівання.

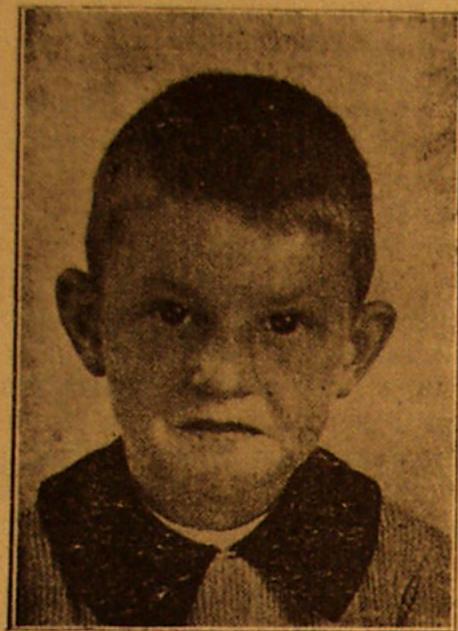
Причини цих двох недуг, нині загально знаних, є дві: одна — спадкова, друга — придбана. Перша: батьки є нервово, чи умово хорі; ця недуга винищує їх нервову систему. Вони передають дітям свої слабі нерви. Шкідливо на нервовий уклад ділають половини недуги, з них головно сифіліс, та такі отруї, як алкоголь, никотина (в тютюні!), морфіна та інші налогово уживані отруї. Нужда, проступок, неморальне життя, сухоти є дальшими чинниками, що руйнують здоров'я та рівновагу нервів. Діти таких батьків приносять вже на світ одідичені хорі нерви; вони мало відпорні і легко підлягають діланню дальній причини, якою є шкідливе середовище, виховання, невідповідні обставини життя та звання. Коли з уродження здорові дитина дає собі легко раду з усіми шкідливими чинниками і в боротьбі за життя тільки кріпшає та розвивається, — нервова дитина заломлюється з будь-якої причини і або попадає в недугу, або її характер улягає збоченню та псується.

Вигляд нервової дитини вже змалку є характеристичний: лице має хоробливі риси, дитина кліпає очима, робить ряд непотрібних рухів головою, руками або цілим тілом, часто щикає, блює, гризе нігті або управляет самонасильство. Є бліда задля скорчених, вузьких кровних посудин, терпить на біль голови, брак appetitu, запертя стільця, безсоність. Також поведіння такої дитини дещо відмінне від поведіння нормальної дитини. Вона є дуже

Нервова система людини.

вражлива. Це зазначується передусім в легкім припинанню всяких вражень та в сильнішім як звичайно діланню цих вражень на душу і здоров'я дитини, та вкінці на скорім вичерпанню нервового укладу. Здорова дитина почує казку, зацікавиться нею, навіть буде памятати та іншим оповідати. Зате нервова дитина можеуважати казку за своє

Вигляд нервової дитини.

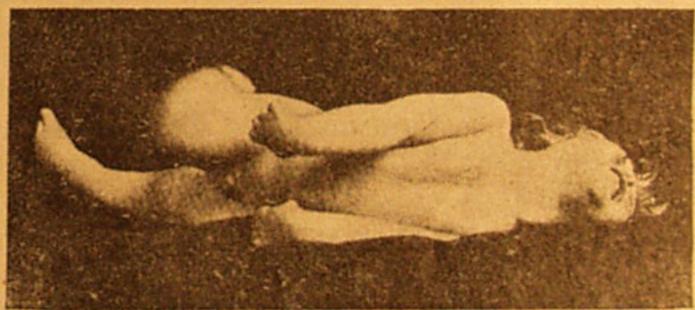
власне переживання, терпіти задля цього, а жах перед страшними подіями кидає її в дрож, а то й корчі, омлівання, напади, подібні до падачки (епілепсії). І в щоденному житті такі діти заховуються дещо відмінно від здорових. Вони є передусім боязкі. Бояться ріжких предметів, звірят, образів своєї уяви, а головно темноти й самоти. Вони є нетовариські, виминають інших дітей та ховаються перед дорослими. Терплять на безсонність або зригаються зі сну з криком, перелякані страшними примарами. Часто тратять при цім свідомість та дістають корчів. Вони дуже вражливі, легко попадають в злість та розпуку, головно коли хочуть щось осягнути. Тоді стають прикрами для свого оточення, яке з журби за їх здоров'я та зі страху перед нервовими нападами, часто самовільно викликаними, невільничо сповняє їх забаганку. Деякі діти приневолюють матерів сидіти при них не раз і пів ночі, поки не заснуть, деякі їдуть тільки такі страви, яких їм захочеться, дуже часто шкідливі, як папір, крейду, землю, листя, а звичайну поживу вертають. Щоб осягнути своє бажання, вони попадають в спазматичний плач або злість, омлівають, тратять віддих, синіють і дістають корчів (конвульсій). Такі діти мають дуже мінливі настрої: раз вони без причини рухливі та веселі, потім нагло сумні та пригноблені, годинами сидять задумані. Деколи вони хоробливо чутливі, добирають слів, запозичених з розмов старших, фантазують, перекручують та говорять неправду. Часто вони самі не можуть розріжнити дійсність від уяви й оповідають видумані події як дійсні. Цей хоробливий стан уже нераз накоїв лиха. Такі діти обвинувачують своїх батьків та вчителів у проступках, котрих вони не допустилися. Істерична дитина не хоче йти до школи. Тому обвинувачує вчителя, що вдарив її в карк. На доказ цього держить

криво голову, стягає вгору рамена і при кожній пробі підвісти голову скрикує з болю. Батьки приходять зі скаргою на вчителя та виявляється, що нічого подібного не сталося, тільки дитина не хоче вчитися і шукає способу, щоб не йти до школи. Розумні батьки гостро й послідовно зажадають від дитини, щоби вона випростувала голову та йшла до школи, але неодна гістерична мати сидить над скривленою „хорою“ дитиною і виливає гіркі слізи над її кривдою та терпінням.

Інтелігенція у нервових дітей може бути нормальні (правильна), а то й більша як у пересічних, а це тому, що вони задля своєї великої вражливості легко присвоюють собі знання. Вони творять великий відсоток незвичайних та геніальних дітей. Вони є передчасно розвинені, мають добру пам'ять, скоро вчаться. Цей хоробливий приспішений розвиток підтримують ще амбітні та нервові батьки, щоби додогодити своїй гордості, що мають таких „мудрих“ дітей і часто переобтягають діти працею понад сили, вмовляють в них, що вони мудрі, незвичайні, що їх жде якесь важне завдання в життю. Тимчасом хора нервова система і так напружена, як та натягнена струна, вривається, вичерпується задля незначної навіть причини і тоді діти вже далі не розвиваються, навпаки остають позаду своїх ровесників, нерідко попадають в умову недугу.

Під впливом образів своєї уяви, злости, або пересадного почуття кривди такі діти здібні виконувати ріжні проступки: красти, обманювати, брехати, знущатися над людьми і звірятами. Коли вони не мають відповідного виховання, тоді підуть далі в напрямі своїх хоробливих нахилів і інстинктів і з них виростуть злочинці та одиниці неповновартні, морально нездорові.

Гістерія, це друга недуга, що має свій початок в діточих літах. Вона тісно в'язеться з невра-

Півторалітній хлопчина в наслідку злости омлів, етратив віддих та дістав корчі.

стенією і нефахова людина не відріжнить обявів обох цих хороблих станів. Гістерія виступає вже у малих дітей від 2—5 р. життя, але головно розвивається в шкільному віці в часі полового дозрівання. Гістеричний є кожний обяв хороби, який не має підкладу в організмі. Буває, що дитина після кашлю або переляку затисне очі й „не може“ їх розпліщити. У таких дітей зродилося переконання, що вони не можуть ходити, говорити, розпліщити очей, а це переконання підтверджують боязкі та гістеричні матері. До гістеричних обявів належать корчі, напади злости, наслідування всяких недуг та переживання їх як дійсних. Такі діти часто блюють, щоби придбати собі вигляд хорих. Всі ці обяви стають виразнішими й тяжчими, коли гісте-

рична дитина чує, що за нею слідкують та нею турбуються. Коли ж пересадно боязка опіка мінеться, коли дитина увійде в товариство здорових дітей, вона скоро забуде, що не може ходити, чи говорити.

Дитина лежала в ліжку на запалення горла, а коли подужала, не може підвистися на ноги. Мати сидить біля її ліжка вдень і вночі, дуже турбується, купує забавки і ласощі. Вкінці віddaють дитину до клініки. Там умовляють у неї (сугgerують), що вона має машерувати разом з військом. Дитина чує військову музику за вікном, встає на ноги і машерує. На другий день приходить гістерична мати, а побачивши, що дитина бігає, починає плакати, ломити руки і кличе: „бідна дитино, що вони тобі зробили. Ходи, я занесу тебе додому і положу до ліжечка. В тебе слабенькі ніжки.“ На щастя дитина мудріша. Не йде до ліжка, тільки до дітей бавиться.

У малих дітей неврастенія і гістерія назагал ще не є дуже розвинена, але в часі полового дозрівання доходить до найсильнішого розвитку. Час цей, влучно названий небезпечним віком дитини, є переломовою добою для молодого організму. В цьому часі дитина росте і розвивається. Появляються перші обяви дозрівання. В організмі відбуваються величезні зміни, які впливають головно на нервову систему. Здорова дитина переходить скоро над цими обявами до дневного порядку, але нервова та гістерична дитина постійно стежить за кожною дрібницею, та кожне враження відчуває багато сильніше. При загальному ослабленні та вичерпанні організму її уява невпинно працює та витворює хоробливі примари. У великій мірі помогає цьому невідповідне товариство, читання невідповідних книжок, кіно, переобтяження науковою з одного боку, а лінівство та недостача опіки з другого. В тому часі якась несподівана, немила подія, як недуга, злаnota в школі, незвичайний образ або невідповідна книжка може викликати не раз цілу низку тяжких переживань, а навіть душевну недугу. І це зовсім зрозуміле. В тій порі організм є повний сил і енергії, все змагає до життя і руху, тимчасом дитина змушені сидіти кілька годин денно непорушно в душній шкільній кімнаті, а другу частину дня вдома, часто-густо в поганих гігієнічних відносинах.

І вражливі нерви відкликаються на все, що діється довкруги. Молодий і недосвідчений ум не потрапить розібрati, що добре, а що зло, і дуже часто попадає в незгоду з самим собою і моралю. Є це час, коли діти в шкільнім віці поповняють ряд проступків: вони крадуть, обманюють, задля якоїсь невдачі поповняють самогубство або стріляють до вчителів. Все це діється переважно під впливом невідповідного читання, кіна або злого товариства. Нервова дитина читає оповідання Шерльєка Голмса, чи іншу кримінальну повість. В проступках бачить геройства гідні наслідування, читає про грабежі, утечі в чужі краї; ці вчинки стають її улюбленою мрією. Хороблива амбіція та пересадне почуття кривди кажуть їй мститися з револьвером у руці. В цім переконанні удержують її герої фільмів та авантурничих книжок. Вже в тім віці хлопець робить перші кроки в напрямі злочину. Ведений злим товариством під впливом щойно пробудженого полового гону зачинає находити уподобання в розпусті. Дівчата підлягають таким же впливам, а не маючи стриму перед ними в силь-

них нервах та здоровім душевім життю, переживають перші любовні пригоди, котрі нерідко витручають їх з рівноваги та кидають в обійми фізичної чи умової недуги, сухіт або й проституції. Незвичайно шкідливо ділає в цім віці вплив середовища. Є це час, коли молодь зацікавлюється родинним життям. І щож бачить нераз? Лайки, побої, нечесне, брехливі співжиття лихих або хорих людей, гістеричні випади матери, авантюри батька-алькоголіка. Вражливий ум дитини втягає все те наче губка, а маючи таке надбання з молодих літ, такі діти первово обтяжені, виростають в найліпші разі на менше вартісні одиниці (*moral insanity*) а то й на злочинців, розпусніх та обманців.

Отже нервова дитина приносить із собою на світ слабу нервову систему. З усіма причинами, які це спроваджують, мусимо станути до боротьби, коли хочемо, щоби наші діти були здоровішими і вартісніми одиницями. Мусимо зачати від себе. Доросла людина мусить уникати всього, що ділає шкідливо на її нерви і на нерви дітей. Зокрема батьки повинні вязатися присутністю дітей. Дітям повинні служити світлим прикладом, зєднати собі їх довіря, стати їм приятелями та дорадниками. У вихованні дітей мусять бути серіозні і послідовні. Боязливі батьки, які сповняють кожну забаганку дитини і які постійно стежать за кожним її кроком, тільки підтримують її самолюбство та охоту панування, а до того що й ослаблюють її хворі нерви. Тому надмірна й пересадна дбайливість батьків ділає шкідливо на них, вона відбирає дітям решту довірія до себе і робить їх життєвими нездарами, котрим здається, що вони оточені самими небезпеками. Лихими вихователями є також надто серіозні та вибагливі батьки, які підсичують хоробливу амбіцію дитини, переобтяжують її невідповідною працею і відбирають всяку розривку та нищать діточку безжурність і веселість. Лайки, побої лихих батьків, злий приклад, їх грубе та непослідовне виховання так само шкідливі, як розпещування й виховування в хоробливім перечуленню.

Також няньки часто є причиною нервовости дитини. Вони своєю грубістю в обходженню з дитиною, або оповіданням страшних казок, неодну дитину позбавили сну і спокою. Наші няньки, переважно неосвічені дівчата або й міські шумовини, рішучо не надаються до виховування дітей. Культурні народи мають фахові, спеціально підготовані до цього завдання сили, котрим без журби можна повірити таку тяжку і відповідальну працю як виховання дитини. З окремаж каригідно є оповідати дітям казки, в котрих говориться про страхіття та небезпеки, про духів та потвори. Ці казки роблять дітей нервовими і дуже часто кидають тінь на ціле дальнє їх життя. Вистане згадати оповідання Коцюбинського „Хо“ або вірш Гете „Вільшаний цар“. Оба ці твори аж надто малюють вплив лихих казок на діточі нерви. Є багато казок добрих з життя людей і звірят, які ми повинні розказувати дітям. Подібний вплив, як казки, має в пізнішім віці читання. Даваймо молоді тільки добре книжки, бережім її від криміналістики і порнографії, пересадного перечулення та повістей з дивовижними, нічим неоправданими пригодами. Читання мусить бути висловом шляхотних змагань, а не упадку і зла.

Величезне виховуюче значіння має школа. Велику частину дня перебуває дитина в школі і то

тоді, коли все в ній розвивається, бунтується і рветься до життя. Невідповідно уладжена школа може бути убийчою для молодих вражливих нервів. Тільки розумно уладжена школа, де дитина виховується у відповіднім товаристві, під оком доброго вихователя та лікаря, може бути добрим виховуючим чинником. Між працею та забавою і рухом на свіжому повітрі серед природи мусить бути заховане як найкорисніше відношення для молодого організму. Думки і уяви дитини треба заняти корисними і здоровими річами, як доброю книжкою, руханкою, спортом, забавою, а відвернути від задуми, мрійливості та самодосліджування себе. Це відноситься головно до віку дозрівання. Вчителі і батьки мусять помогти дітям перейти вузький місток над глибинами життя, що зветься добою дозрівання. Вони мусуть вміти найти в собі стільки такту, щоби відслонити дитині

рубець тайни почину життя. Не сміють її полишити собі самій, або дати освідомити її несовісним нянькам або нерозумним, а зіпсутим товаришам, котрі раз на все можуть звихнути характер молодої людини і звести її на манівці.

Мудре виховання вдома і в школі, добре відношення батьків до дітей та добрий їх приклад, співпраця батька, учителя і лікаря, можуть нервозу дитину скріпити, подвигнути та дати її правильний напрям у життю. Рука в руку з вихованням душі і нервів мусить іти фізичне виховання: купелі, сонце, свіже повітря, рух та спорт.

Діти з тяжкими обявами хоріб нервових чи умових треба віддавати до лічниць. Там є ріжні методи лікування, головно вмовлюванням (суггестією), ліками (бром, вапно), співжиттям з іншими дітьми та відсутністю хоробливого домашнього середовища.

НАД БЕРЕГАМИ НАЙБІЛЬШИХ РІК АЗІЇ.

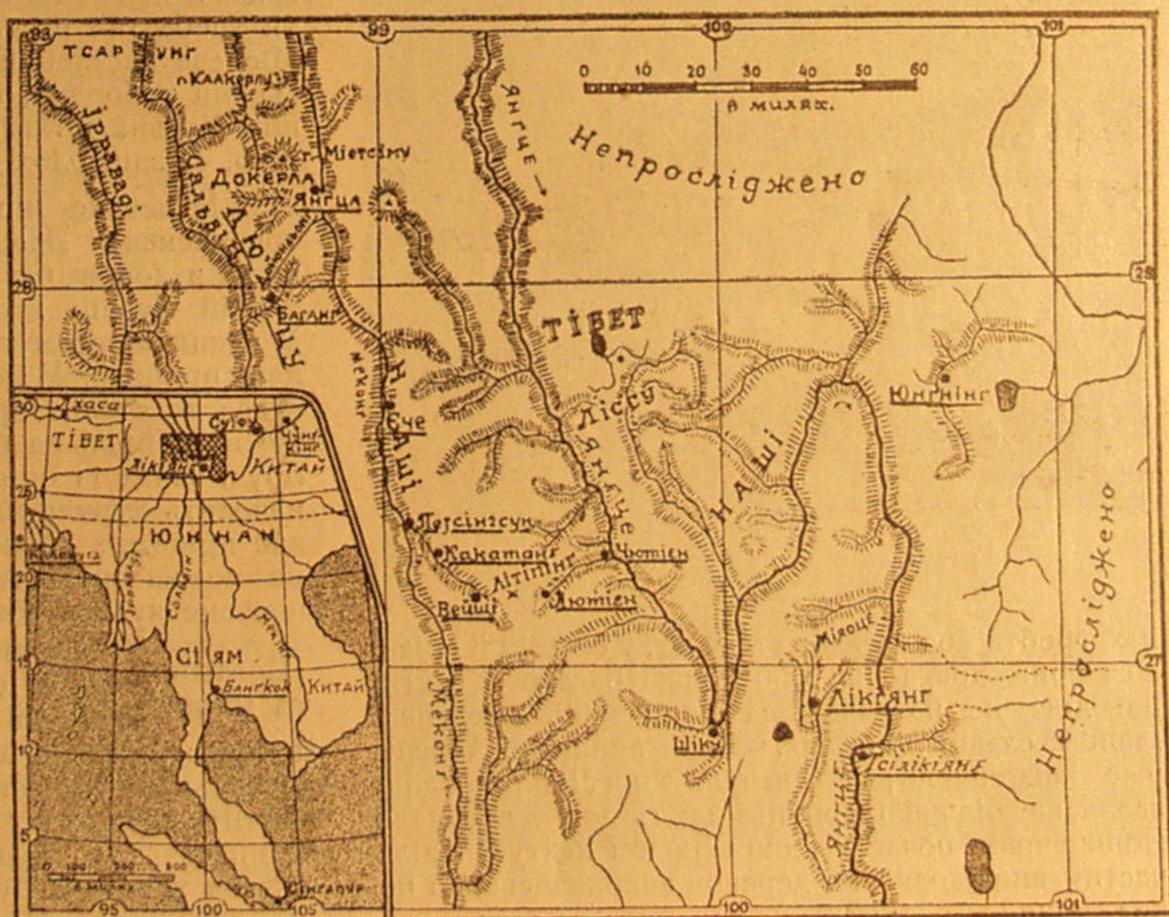
На основі англійських джерел подав М. Р.

Мандрів-ка до-слідників. Мало людей знає, що одним із найкращих просторів у світі, багатим у краєвиди, можна назвати китайську провінцію Юннан, на південнім заході і ланцюг гір Тсаурунг у південно-східнім Тибеті. Ще менше людей мало рідку нагоду дістатись на хребет тих гір, між якими пливуть наймогутніші ріки Китаю, а навіть усієї Азії. Вчені геологи (дослідники землі) кажуть, що колись це була рівна верховина, згодом перерізана ріками. Ці найдовші ріки в світі перемінили рівнину в ланцюг гір, долин і закрутистих проваль, куди рідко доходила досі людська нога.

У цих проваллях шумлять своїми водами три

ріки: Сальвін, Меконг і Янгце, що шматують гори на 20.000 стіп висоти. Пливучи рівнобіжно з півночі на південь, в океан, у західнім Китаю і південно-східнім Гібеті ще дуже далеко від себе, в одній місці зближаються до себе на яких 48 миль, хоча їх гирла віддалені від себе на тисячі миль (глянь на карту).

Кілька знимок, які тут побачите, це перші зібрані людьми від часу, як існує фотографія. Попередні дослідники, що добирались до сих заокутих, попадали сюди звичайно в літі, коли вітрові хмари закривали сніжні шпилі гір. Знаємо, що всі три згадані ріки випливають з рівнин Тибету, але їх остаточних джерел досі ніхто не прослідив.

В китайській провінції Юннан три наймогутніші ріки пливуть на південь на значній просторі майже рівнобіжно. Далі пливе кожна з них своїм шляхом. Янгце вливается до Тихого Океану, Меконг до Півд. Китайського Моря, Сальвін до Індійського Океану.

Всі місцевості, названі в статті, зазначені на нашій карті.

Каравана „Географічного Американського Товариства“ на посту в одному селі провінції Юннань.

Найменше знана з них є Сальвін; по ній можна їздити тільки один місяць в році. Янгце є добра до плавби на просторі 1500 миль до Чунгкінгу, а звідти човнами аж до Суїфу. На човни-

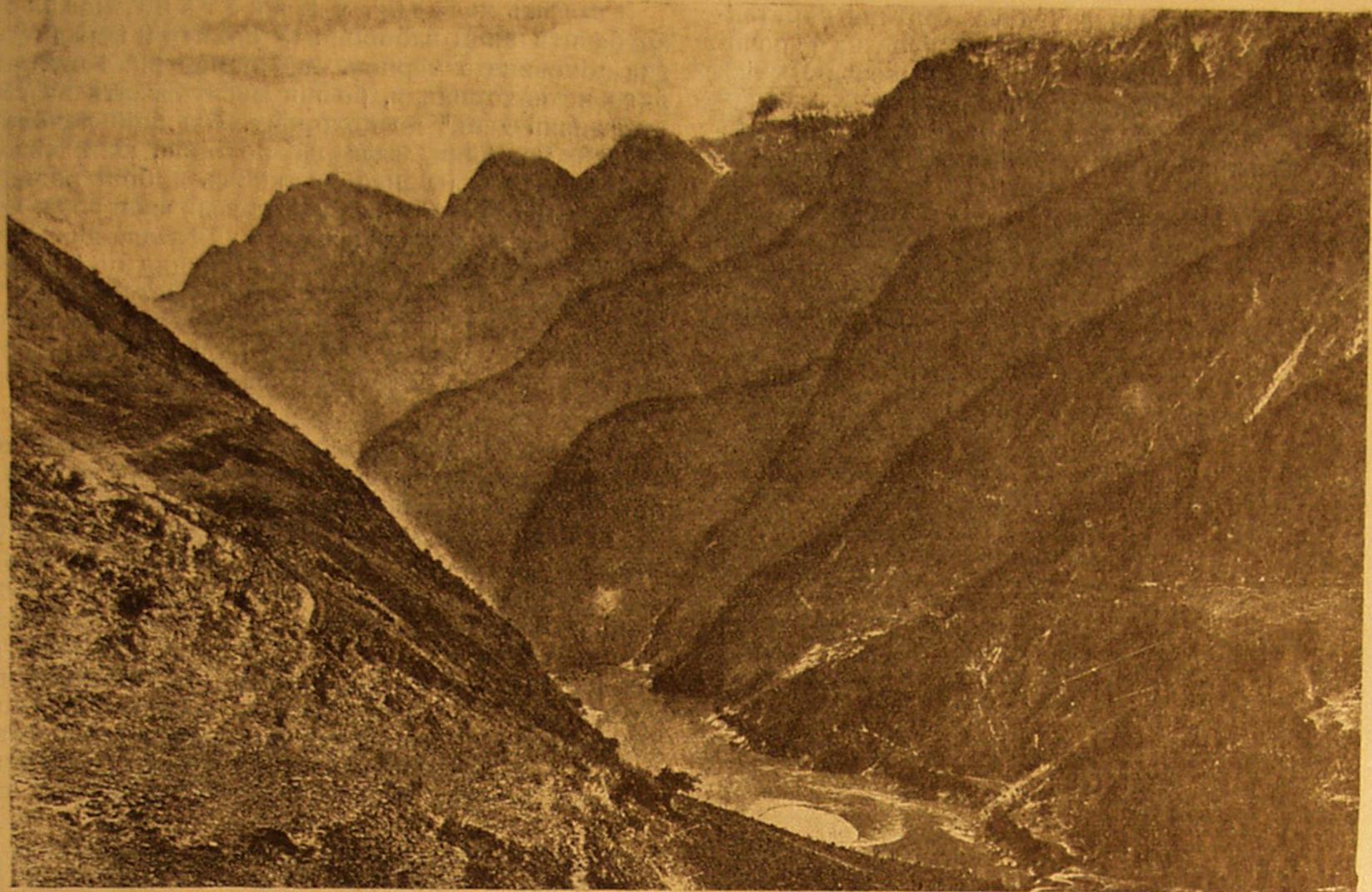
Тибетанське село на висоті 11.500 стіп.

ках гребти можна аж до Мачанг, у східнім Юннані. Вся вона довга на 3000 миль і багато її частин ще досі не назначені на ніякій мапі. Недалеко Ічанг є славні провалля, куди вибиралися нераз уже мандрівники; але на північ від Лікіянг є провалля ще більші і про ці знають досі дуже мало. Вони вкриті почести одним родом кактусів, кільчастим широколистим деревом американського походження.

Між ріками простяглись великанські гірські хребти вкриті снігом. Один із найгарніших Каакерпу, відділює Сальвін від Меконга і доходить до 24.000 стіп висоти. Цими дикими околицями перейшла в вересні 1924 р. перша експедиція „Географічного Американського Товариства“, що зібрала подані тут фотографії. 19 людей вибралися із провідниками місцевого населення, взявиши зі собою харчів на три місяці. Мандрувати треба там по скелистім камінню; стежок нема. Місцеве населення зване Наші, розкинене циганськими таборами, гостило мандрівників при брудних діравих кітлах, граючи в гру схожу на доміно. Безліч блох не давала спати подорожнім.

Маленьке містечко Шіку, де перемішані три племена: „Наші“, Ліссу і Лъольо подобає на збиті з дошок базарні буди. На середині, на головній вулиці стоїть під голим небом ...театр. У таких містах задержуватись ще гірше, ніж на лоні природи. У домах нема комінів і дим знімається до стелі, продираючись через дах. Та це ще не найбільша біда. У місті нестерпний гомін, бруд, запах із опія, який курять Китайці і який наводить дурман на голову. Дике населення оглядає приїжжих „білих людей“ так настирливо, що не можна пробитись через юрбу і треба якнайшвидше кудись ховатись.

Святыні та нічліг. Американські вчені мандрівники найшли в цьому Шіку єдиний дім, де можна було сяк-так приміститись; цей будинок схожий на шпихлір був власністю багатого будійського священика. Він дозволив гостям розгоститись поруч у святыні, напроти свого золоченого святого Будди. На площі містечка, майдані, вся каравана була перемішана: цікаві туземці, віслюки, свині, обідрані, брудні дітиска, страшний

Одно зі страшних провалів над рікою Янг'це . Виглядом своїм має мало подібних у світі.

сморід від гною, кухні, що варить на дворі, на виду всіх — усе це разом складалось на такі памороки, що мандрівники були щасливі, коли опинились серед голих, диких скель.

Долина Янг'це, якою вони йшли, порізана рівнобіжними довгими балками, вкритими густим чагарником. Інколи хаші такі густі, що через них нема переходу. На галузках сидять хмари павуків ласих на поживу; якби хто хотів розділити їх костурами, то міг би легко попасти в їх сітку і хто зна, чи вийти з неї живим.

Стежинка, якою треба йти, тягнеться під камінну стіну, утворену штучно річищем, що колись було вкрите високою водою. Склі, що колись тут стояли, давно змиті рікою. Цих стежинок ніхто не поправляє. Китайці мають свою приповідку на це: „Дорога є добра на десять літ, а погана на десять тисяч літ“. Людей, що проходять туди, є так мало, що коли й рахувати місцеве населення, ноги, що протоптують стежки, таки замало численні.

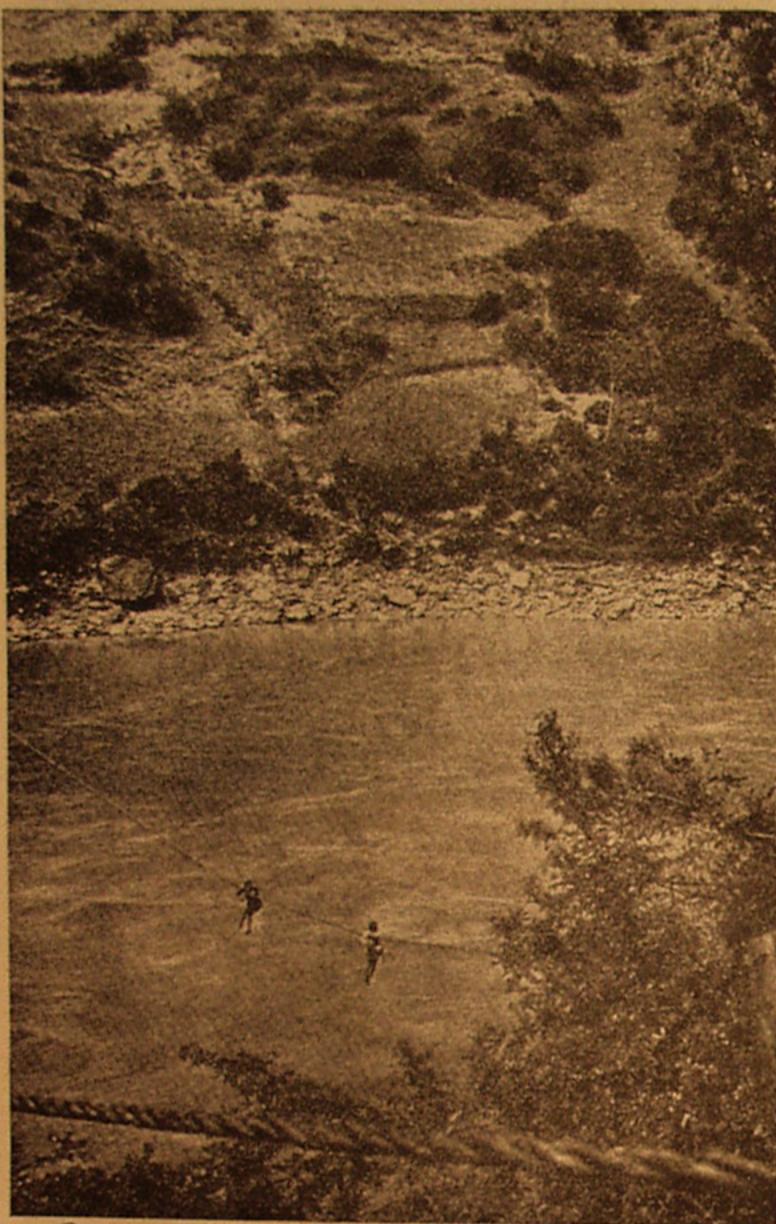
Ідеш, аж ось і надибуєш самотну каплицю під цією пісковою стіною. Вона відчинена і в ній порається тільки маленький хлопець, що запалює пахучі свічки перед фігурами буддійських божків. Провідники схиляють свої голови і складають руки до молитви. Треба було продиратись довгий день через вибоїни та тернисті кущі і густі ліси, щоби на ніч добитись до якогось старенького хутірця, де можна переноочувати. Вся обстановка в цім захисті — ліжка, стіл, бочки замість стільців і вівтар до молитви.

П'ять днів треба було йти з Лікіянг до Чютіен, що лежить над допливною рікою Янг-

Молитовні камені, що їх скрізь надибаєте в Тибеті.

це. Чудовий краєвид, чудова святыня тибетанської церкви, але важко найти місце на супочинок. У напів розваленій школі містечка Лютіен сидить один школляр, що напружується над китайською азбукою, а над ним із стелі звисають великі клаптики паперу, який обклеював давніше

Перевозять людей через ріку.

стелю замісьць мальовила, й павутиння. На нічліг треба йти на горіше, де з балок баламкається зібрана фасоля, що сушиться.

Зате небо, обсіяне зірками, і повітря на 9000 стп висоти — чудові!

Так само чудовий вид під час мандрівки верховинами. Літіпінг на 11.000 стп висоти, вкритими блекотою та горчаком.

Віра та забобони. Воєвідське (губернське) місто Вейші над рікою Меконг має 400 домів, заборонені візди і ворота і стіни по боках з дірами, імовірно від копит віслюків. Але й з цієї містини можна вислати листи в Америку і замісьць марок треба лише заплатити гроши поштовому урядовцеві, щоби переслав його до Лікіянг, де вже пошта наклеює марки. Місцеве населення пахається до „білих“ людей за лікарськими порадами; кожний вірить, що може вилічитись якимнебудь „білим“ ліком навіть від сухіт в останньому ступні. Не дивниця, коли там напр. кровотіч стримують коровячим гноєм!

Десять миль далі, у К'акатанг, можна буде бачити інші забобони. У похмурій церкві стояла домовина з мерцем, що помер рік тому, але його не похоронили, бо він мусить ждати на свій „щасливий день“ до похорону. В іншій домовині другий покійник ждав на похорон, коли місяць і зорі будуть на небі в якісь добрій позиції. Люди в цьому містечку мають величезні воли, мов деякі малпи або птахи; деякі з них ледве двигають цей тягар своєю головою. Населення цієї країни тихе, смутне, добре. Війт із села Петсінгсун був радий, коли за гостину його відфотографували. Він покликав громаду своїх жінок і велів їм прибрати себе до фотографії всіма оксамитами, які були.

У долині Меконг сіють індійське збіже, яке є головною стравою племен із Міяоце і в північнім Сіямі. Американці дивувались: невже це збіже було вже тут відоме, заки відкрили Америку?

У цій країні, де живе племя Наші, можна вже надібати й інші племена: Ліссу або Тибетанців. „Наші“ є чистими будистами, навернені своїми тибетанськими сусідами. Ворожбітів, як між дикунами, нема тут. Цікаве, що Тибетанці моляться, вирізуючи на каміннях молитви. Каміння складають у стіжки, піраміди, поруч себе, сотні й тисячі, довгими рядами. На всіх цих камінних зломах і гладких плитах вирізблена та сама мо-

Переправляють коня через ріку.

литва: „О! ти дорогоцінна Перло в Лъотосі (квіт), Амінь!“ Так вони звеличують Будду. Інколи перед такими пірамідами кадять кедровиною, яку запалюють.

Є це доказ великої побожності, бо самі ці люди часто занадто лініві, щоби розвести вогонь собі на вечеру. Свічок або оливних лямп вони не знають, а вживають смолоскипів і застромлюють їх по дорозі як ліхтарі. Коли в селі вибухне пожежа, ніхто її не гасить, бо це знак, що для села нема ради.

В єче живе король племені „Наші“ і зветься він Лі і дуже любить гостину всіх чужинців, які його не минають. Він є останнім нашадком королівського роду цього племені. Його панування тягнеться аж до Irrawadі і ріжні племена платять йому свою пайку вірних підданих, не грішми, а ріжними плодами,

Замість мостів мотузи. У таких країнах із закрутистими долинами, безоднями і ріками нема зможи будувати мостів. Тому населення най-

шло інший спосіб переправлятись через ріки та прірви. Є це грубезні мотузи сплетені з бамбусового повісма. Їх перевязують між двома терасами (площинами) викладеними камінням, де стоїть стовп або дерево, до якого привязується один кінець мотузи. Одна тераса є звичайно яких 100 до 250 стіп високо над рікою, друга, на другім боці всього на 25 до 50 стіп. Таким робом мотуз іде легко вниз. На кожній березі є такі два шнуровані мости: один, що веде вниз, і другий, з якого шнур іде вверх, для приїзжих із другого боку.

На цей мотуз начіпається перевязку, що охоплює людину під пахами; перевязка намазана спеціальним товщем, щоби легко сунулась і щоби мотуз не стирався. Кожний мешканець носить завсіди таку перевязку з собою, на випадок, якби йому треба було переправитись на другий берег. Той, хто не переправляється таким мотузом ніколи над рікою, що бурлиться і піниться в глибині під ногами, ладиться до такої першої подорожі як до головоломної штуки. Перше враження таке, немов би людину поклали на операційний стіл, сильно зважавши і опянили так, що голова ходоромходить. Хто не любить гайданки і дістас від неї памороків, може уявити собі, яке це почування, коли людина привязана на цьому мотузі летить униз із швидкістю 20 миль на годину.

Тибетанський хлопець зі самострілом.

Коні, які переправляють таким-же способом, бути копитами в повітрі з усієї сили, з відчиненими пащами та задертими хвостами, а коли вже торкнулися землі, довго лежать, не маючи сміливості довірити своїм ногам і встати. Такий мотузовий міст зуживається досить хутко і в мало населених околицях його треба змінити що три місяці; за нього платить уся громада до спілки і один коштує 3 долари.

Один французький місіонар оповідав мандрівникам, що в цій околиці трапилася рідка й весела історія з переправою, коли одна тибетанська жінка, посварившися з кількома своїми мужами, хотіла втекти від них на другий берег, а не мала потрібної перевязки для подорожі „мостом“. Коли їй не хотіли позичити, вона найшла закарючений ціпок, мов гак, і повісила його на мотуз, хопившись ціпка руками і так переїхала на другий бік, на превелику журу залишених чоловіків.

Туземці і християнство. На шляху до Сальвін треба зніматися стежками та шпилями, що вкриті незвичайно багатою деревиною, зломами каміння, скелями та хащами. Є там гущавини з диких ожин, рододендрони, сумахи (шкіряне дерево), сосни заввишки на 150 стіп і берези з листовинням на 90 стіп над землею.

Найдальше висунена християнська місія в Баган.

Квіти мають там найкращі пахощі, а деякі пташки такі освоєні, що сідали на пальці мандрівника, коли він записував у своїй книзі свої враџіння.

Але на висоті 14.500 стп у найкращій погоді зривається сніжний вітер і ночі є студені, мов зими. Вертатися з цих височин можна стеж-

Тибетанські паломники.

кою до Баганг, прокладеною мі цевим племенем Люцу, яке працювало під проводом місіонарів п'ять літ, одержуючи за роботу приблизно 25 соток денно і харч.

У долині Дойонльонгба на висоті 8200 стп належить найдаліша станиця християнської пропаганди між племенами тибетанським і китайським. Тут живе молодий французький священик місіонар Андре Женестіе, що перебув усю війну на фронті. Від жовтня до мая, коли провалля, а з ними і всі стежини вкриті снігом, він відрізаний від решти світа і не дістает ніодного листа. Тут у Баганг розсіяно 18 хатчин довкола горбочка, де стоїть християнська церква. Тибетанські священики двічі її спалили, але двічі завзятій Женестіе побудував її заново. Він єдиний лишився живим з поміж християн, яких тут вирізали кільканадцять літ тому.

Племя Люцу, яке цей місіонар виховує, го-дується збіжем, з якого виробляє собі теж горілку; не воно багато. До розуміння християнства ще йому досить далеко. У недалекім другім сільці, де вони живуть, треба було переїхати ріку. Коли мандрівники приїхали туди, не бачили ні живої душі, але чули з одної хати страшний рев, над рікою. Це були громадські збори — лі-цитація одної жінки, яку продавав один Люцу, що мав кілька жінок. Усі брали участь із цього приводу в бенкеті і були мертвіцькі пяні. Але коли почули, що можна заробити як перевізники, кинули жінку та бенкет і заявили, що годяться переправити через ріку рідких білих гостей, що добре платять.

Найдикшим племенем в Юннані є Ліссу, майстри від еамострілу, схожого на лук, в якім уже й діти вправляються. Ліссу стріляють усе: від найменшого пташка до подорожника; а вживають затроєних стріл, які мачають в отруйнім зіллі. Тому й птахів у цій околиці мало; вони втікають звідси. Зате є тут безмежне багацтво

для ботаніка: тисячі квітів і дерев, невиданих у ніякій іншій країні.

Підсуння тут чудне: деякими стежками в проваллях треба переходити яко мога раніше перед полуднем, бо після 10-ої год. починає не-ждано дути вітер, дуже гарячий і сильний, що інколи скідає із скель зломи каміння, дуже небезпечні для подорожніх і для худоби.

Чудова гора і паломники. Тибетанці на шляху Меконгу спокійні, дружно настроєні і з віддалі кивають подорожнім руками, щоби показати, що не мають ніякої зброї. Вони за любки вимінюють усе сіллю та чаєм, замість грошей, які не мають для них вартості в такій далині від культурних центрів.

Найгарнішим тибетанським шпилем є гора Мієтціму заввишки на 24.000 стп, уся в кришталево-блакитнім небі. Тибетанці недаремне поклоняються їй як божкові. Гора подобає на скляний замок, викладений перламутровими ступнями і ледяними зломами.

На південь від цієї гори є „святе місце“ Докерла і шлях, яким щороку переходить 20.000 паломників. Докерла є кордоном між Тибетом

Провідник, який провадив автора опису американської експедиції до святого місця, Докерли.

і Китаєм. На тибетанськім боці гора така стрімка, що стежка з неї сходить 118 зигзагами (закрутинами) у глибину кітловини. Вузенькою стежкою пливє невгаваюча хвиля паломників. Усі вони рухають увесь час устами, повторюючи ту саму молитву, яку вирізують на каміні, а правою рукою

„обертають“ теж свою молитву. Так вони позбуваються своїх гріхів. Багато з них кидається вниз зі скель у провалля, в ріку, щоби вмерти на цьому святому клаптику землі, де смерть означає визволення від нових народин.

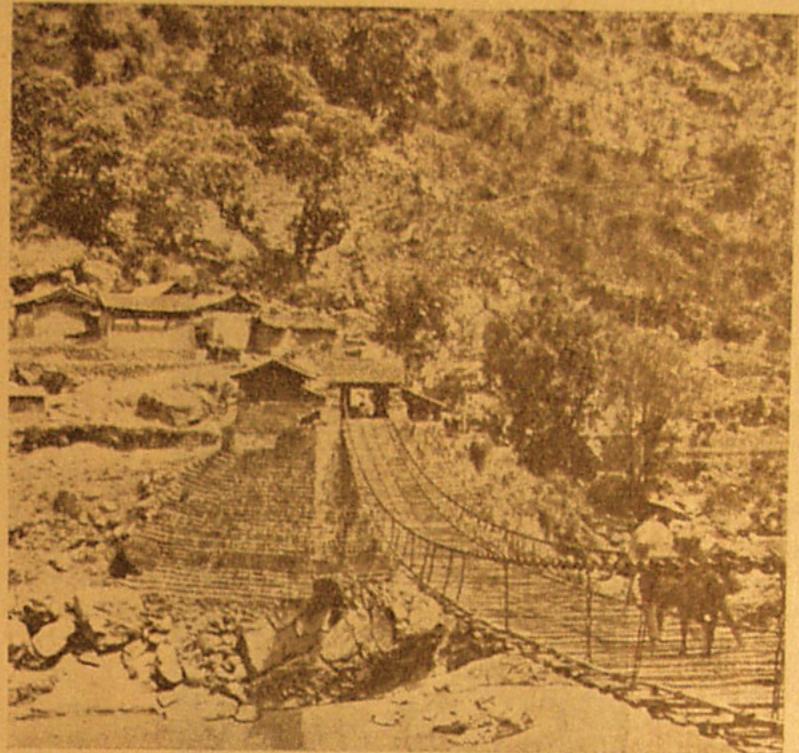
Є між ними черці та „богоугодники“, що за всю довгу дорогу не переривають своєї молитви. Здається, що Тибетанці це єдиний народ у світі, який проводить у житті слова св. Павла дослівно: „Молись невпинно“. Є між ними й такі, що всю цю дорогу хотять переміряти своїм тілом і за кожним кроком падають на землю і встають, посувачись далі, втомлені відпочивають, лежучи на снігу і знову йдуть. Так мандрують вони довгими місяцями; дійдуть чи згинуть на шляху, і так і сяк блаженні.

Варт ще пригадати, що Янгце пливе на висоті 6.000 стіп, коли впадає в провалля; підпілі гір по боках, які вона перерізує, мов мечем, мають там більш як 19.000 стіп, отже провалля має 13.000 глибини! У деяких місцях ріка не є ширша як на кільканадцять метрів; скажені і рветься водопадами, вся в піні і ніхто не в силі збегнути її глибин, які мусять бути неабиякі, коли мусять помістити таку велику скількість води, розлиту широко в попереднім своїм бігу.

Ясно, що при таких ріках і при такій **Один** іх обстановці, складений із стрімких скель, і населенню, що веде тихе життя **одна** на малім клаптику землі, нема ніде містів. Виїмком є єдиний розколиханий міст, майстерно збудований у Тсілікіянг, піддерживаний 16 ланцюгами. Із ним звязане повір'я про правдиву любовну історію одного Китайця з Гокінгу, на південнь від Лікіянг.

Він закохався в одній дівчині, забуваючи, що не має права до такої примхи, бо кожний Китаєць мусить справу своєї любові та подружжа залишити батькам і рідні, яка часто вибирає йому майбутню жінку ще в колисці. Закохався, не було іншої ради як утікати перед суворим законом і то втікати з своєю выбраною. Та коли ця збунтована закохана пара прийшла до Тсілікіянг і хо-

тіла переправитись через ріку Янгце, перевізник уже знат про них, хто вони такі. У Китаю, кажуть, кожна новина поширюється швидше, як у нас при помочі нових винаходів. Перевізник пе хотів брати гріха на свою совість і відмовився перевезти втікаючу пару. Тоді молоді, взявши

Єдиний міст у Тсілікіянг.

за руки, склали таке благословенство: „Нехай усі благодаті зійдуть на того, хто збудує на цій ріці міст!“

І такий, хто забажав цих благодатей, нашовся. Міст стоїть нині на цьому-ж місці, на те, щоби й інші закохані пари у конечній потребі могли через нього втікати. Китайці, що не люблять таких зайдиголов залюбки палять мости в цій країні.

ІСТОРІЯ РУСІВ.

Написав І. КРИПЯКЕВИЧ.

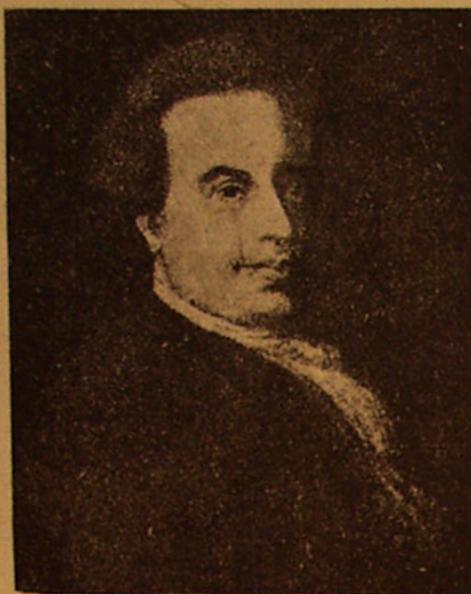
„Історія Русів“ є найславніший пам'ятник українського літописання XVIII в. Вона стала голобсна вперше на Лівобічній Україні в 1830-их роках під назвою літопису білоруського архієпископа Юрія Коницького. Переходила з рук до рук по панських дворах потомків козацької старшини, всі зачитувалися в ній, всіх чарувала своїм живим викладом, горячим патріотизмом, сміливістю поглядів. На жаль, не знамо нічого іншого про автора цього цінного твору. Коницький не був її автором, — його ім'я поклав літописець у передмові свого твору тільки тому, щоби закрити своє прізвище. Новінні дослідники дійшли до погляду, що автором „Історії Русів“ є правдоподібно Григорій Полетика.

Полетика родився 1725 р. учився у київській академії, де його учителем був Юрій Коницький, потім став перекладчиком в Академії Наук і Св. Синоді в Петербурзі і там прожив більшу частину

своєго життя. Щойно під старість вернувся на Україну, до своїх маєтностей в лубенськім полку — але часто їздив до Петербурга і там умер 1784 р. Полетика знат кілька мов, зложив і видав друком переклади творів грецьких письменників Ксенофонт і Епіктета, зібрав велику бібліотеку. Особливо цікавився минулим України і до української історії приготовив багато матеріалів, — може бути, що він саме є автором „Історії Русів“.

„Історія Русів“ не є науковою історією, такою, як ми тепер цього вимагаємо. Автор не знат багато важких подій, які є тепер в кожнім підручнику історії України: деякі справи він уявляв собі цілком хибно, а інораз і перекручував їх так, як йому подобалося. Він не дбав зовсім про те, щоби в його історії всі подробиці були вірні. Мав він у своєму творі цілком іншу мету.

Він бачив, що до того часу ніхто не написав історії України, в якій змагання українського народу були зображені вірно і справедливо. Тоді про Україну багато писали Поляки, але вони відносилися до Українців з погордою і старалися нас приижувати. Польські історики, читаемо в „Історії Русів“, оповідають, що ніби український народ був усе в підданстві у Поляків, стараються закрити славні його діла, кидають на Українців всякі обиди і клевети. Але не лішне пишуть і українські історики. Вони не знають добре минувшини своєго

Григорій Палетика.

народа, пишуть на основі польських історій, і оповідають напр., що польські королі заселили пусті землі над Дніпром... Самі зменшують славу свого народа!

Наш автор ставить собі отже як мету: віддати всьому народові і його проводи рям за їх змагання і геройство належну справедливість. Він старається за всяку ціну підняти добре ім'я України перед чужими і перед своїми, вказати на здобутки і заслуги українського народа, змалювати образ минувшини гарно і близкучо, щоби привернути Україні заслужену славу і пошану.

Ся провідна ідея в „Історії Русів“ виступає всюди виразно і ясно. Загальний хід історії України зображений тут коротко в такому поділі: 1) Україна спершу, за княжих часів, була самостійною державою; 2) для оборони від Татар увійшла в союз з Литвою і Польщею на основах рівності; 3) з причини польських переслідувань Україна вийшла з того союза і увійшла у звязь з Московциною, знов на основах рівноправності. При кожній добі старається автор дати докази на те, що Україна все була вільною державою і все мала свою високу культуру.

Про слов'янські і княжі часи в „Історії Русів“ є небагато. Але наш історик звертає увагу на старі слов'янські назви ріжних опустілих городів, написи на памятниках, назви рік, гір і ін. на доказ, що Українці від віків замешкували свою землю. Він підносить й те, що Україна є старша культурою від Московщини, що і назва „Русь“ перейшла з України до Москалів, і Київ скоріше став християнським, так що українські обряди були зразкові для Московщини.

Могутню княжу державу зруйнували Татари. Щоби оборонитися від диких наїздників, Українці зєдналися з Литвою, потім з Польщею. Але се не було піяк підданство. Український народ увійшов у звязь з своїми сусідами як вільний і свободний, на основі прав і привілей, які забезпечили йому чужі володарі. Вищі уряди на Україні мали дальнє потомків українських князів, як напр. Острожські; потім з поміж українських вельмож народ почав вибирати собі гетьманів.

Але пізніше союзники почали ламати права України. Почалася епоха страху і знищення, — український народ мав випити таку гірку чашу, якої навіть в часи Нерона не всі християне зазнали. На Україну наслано чужих урядників, городи зайніли чужі гарнізони, почалися грабіжі, побої, муки і насильства... Народ жив у важкій неволі. Визначні люди зпоміж шляхти не могли перенести тих переслідувань, кидали давню віру, відрікалися народності...

Тоді приходить повстання Богдана Хмельницького. Гетьман так промовляє до козаків: „Ми підняли зброю не для якоїсь користі, або пустої слави, а тільки для оборони нашої батьківщини. Життя нашого і життя дітей наших! Всі народи, що живуть у світі все боронили і вічно боронитимуть своє існування, свободу і власність... Чого ж братя бути нам без чуття і тягнути важкі окови рабства у дрімоті і соромному невільництві у власній ще землі нашій? Вороги все відняли у нас — честь, право, власність і саму свободу мови і віри нашої; — залишається при нас одно життя, але й воно безнадійне і невиносиме нам самим — і якож це життя, як воно виповнене горем і страхом і безнастаним одчаем? Предки наші, як єдналися з сусідами, прийшли до них із своєю природною землею, з своїми городами і селами, навіть зі своїми законами, з усім, що потрібне в життю. Вони нічого не дали нам, ні за один гріш, — а заслуги наші і предків наших, зроблені для поширення їхнього королівства, відомі всій Європі і Азії!... Та за пролиту за них кров нашу і за убиті на полях бої тисячі і тьми війська нашого, вони нагороджують нас одною погордою, насильством і тиранством всіх родів. І як ви, братя і други, не бачите своєго прииження і нечуєте згірдних імен, які вороги надали вам, тобто імені хлопа і раба, — то згадайте хоч недавні жертви предків ваших і братів ваших, замучених найбільшим, нечуваним варварством... Всі ті мученики, замучені за свою батьківщину, за свободу і віру нашу, кличуть до вас із могил своїх, жадають за кров їхніх і зазивають вас на оборони Батьківщини нашої.“

Навели ми се місце в цілості як зразок стилю „Історії Русів“ — в такий спосіб міг відчути і висловити страждання народу тільки великий патріот!

Успішне повстання дає почин самостійній українській державі, — але невдовзі знов Хмельницький, присилуваний обставинами, входить у звязки з Московциною.

Союз складений на правах рівності, — Україна у всьому є рівноправна з Московциною. Але союз сей тривав недовго. Царі зломили договір і почали нищити вольності України. Українці знов повстають проти Росії, під булавою Мазепи. „Московський цар, що є непримиримим ворогом усіх народів в світі і бажає покорити їх під своє ярмо, кинув і козаків під своє ярмо, касує і віднімає всі ваші права, свободи, утворжені святочними умовами... Бо відомо

всьому світові, що український народ був з початку самодержавний тобто залежний сам від себе і зєдинився з Московщиною добровільно"... Такі слова вкладає „Історія Русів“ в уста Карла XII, шведського короля. Подати таку критику відносин Москви до України се була незвичайна відвага, — бож се був кінець XVIII в., часи, коли Росія держала вже Україну під важким ярмом. Автор „Історії Русів“ очевидно дуже болючо відчував поневолення України.

Такий є загальний хід української історії в зображення „Історії Русів“. Автор історії є свідомим державником. На першому і головному місці свого розгляду він ставить державу. В різних місцях він призадумується над тим, яким способом можна добути й удержати державу. Український народ добув собі державу завдяки цінним національним прикметам, особливо завдяки своїй хоробрості. Важною підпоровою держави він уважає військо. „Се безсумнівне, що кожний народ повинен мати своїх вояків і то необхідно із самого себе, щоби доручити свою долю і безпеченство не чужому, а своєму війську; робити інакше, се таксамо як заставити каню стерегти голуби, або вовків стерегти вівці“. Від уряду автор жадає, щоби був звязаний інтересами з народом і тим способом добував собі симпатії. „Всяке правління насильне і тиранське ніколи не було сильне і трівке, але як щось силуване і нескріплене взаємними інтересами і радою, все

руйнувалося і з газом падало“. Від усіх членів нації, автор домагається, щоби „трималися однодушної згоди і братерської дружби, без чого ніяка держава і ніяке громадянство не може стояти“.

„Історія Русів“, така жива, палка і навіяна патріотизмом, мала незвичайний вплив на українську інтелігенцію 1830—1850-их років. Згадув про неї Тарас Шевченко в своєму оповіданні „Близнюки“, де описується панський двір: „Літопис Кониського у розкішному переплеті лежав постійно на столі і все розкривав його Никифор Федорович, кілька разів перечитував її...“ Те саме оповідає Олександр Кониський у своїх споминах: рукопис „Історії“, переписаний його батьком на синьому папері,уважався найбільш дорогоцінною книгою. „Історія Русів“ мала великий вплив на літературні твори половини XIX в.: так під її впливом зложений „Тарас Бульба“ Гоголя, перші історичні твори Тараса Шевченка, деякі твори Гребінки. Також визначні українські історики (Микола Маркевич, Костомарів) не могли опертися її чарові.

В новіші часи помічено в „Історії“ дещо помилок і видумок, — тому не можна уважати її достовірним історичним джерелом. Але ціна і вартість „Історії Русів“ в чому іншому, — в її сміливих політичних поглядах і незвичайному патріотизмі. Через ці свої прикмети „Історія Русів“ все буде мати почесне місце в українській письменності.

ДЕЩО ПРО ЧУЖОЇДИ АБО ГАЛАПАСИ.

Писав М. СТАХУРСЬКИЙ.

Всюди: на землі і в землі, в повітрі і в воді, а навіть в недоступних глибинах моря, кипить поміж живучими ествами невпинна боротьба за існування; боротьба рівних з рівними, слабших з сильнішими. І гадав би хто по здоровому розуму, що в цій боротьбі на життя й смерть лише сильніші твори виходять побідниками, а слабі безумовно гинуть без сліду. Так не є. Природа наділила й слабкі ества спромогою протиставитися в самообороні переможцям, які загрожують їм цілковитою загибеллю, тому й боротьба з ними виходить рівна або і небезпечна для тих сильніших. Це наглядно бачимо, притлядаючися життю так званих „чужоїдів“, яких називають інакше „галапасами“ або з грецька „паразитами“. Існує безчислене множество чужоїдів, які перебувають на поверхні або в середині людини, звірят і ростин, відбираючи їм поживні соки для власного пожитку. Деякі такі людські і звіринні галапаси добре нам знані зі щоденого життя, як: блока, блоща, вош, ціпак або солітер, свербляк, що спричинює пархи, комарі, гедзи, глисті тощо.

Пізнання способу життя важніших чужоїдів має для нас велике значення. Воно дає нам змогу зібрати способу для охорони перед цими небезпечними живинами, які загрожують на кожнім кроці здоровлю й життю нашому й наших домашніх тварин. Вони є тим небезпечні, що ведуть з нами підступний й скритий бій хитрим, несподіваним способом і протиставляться нам при цьому або числом, нагромаджуючися у нашему тілі в великій кількості, напр. глисти, або величиною, як напр. солітер,

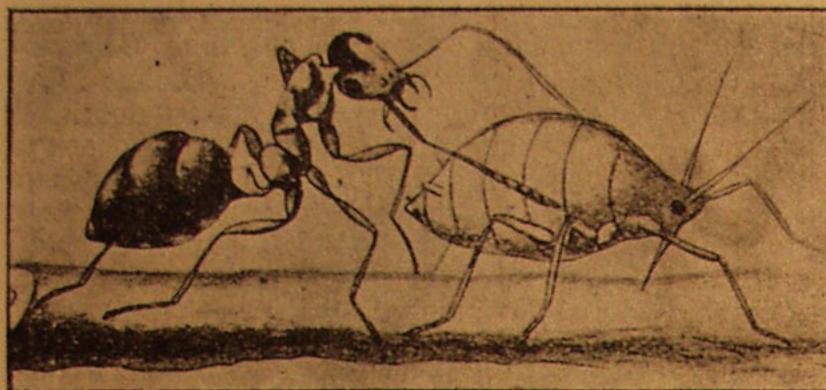
що доходить до 15 метрів довжини. До галапасів належать також т. зв. пошесні дрібнотвори або бактерії, що спричиняють заразливі хороби у людей

На малюнку видно, як скорпій (ідкий медведик) веде бій з великим павуком. Вже-вже здається паде скорпій, якого одні кліщі вже відпали і лежать оподалік на боці. Але рівночасно наближується до павука ріжок хвоста скорпія, що є на збірнику смертної отруї, яким вколений павук — напевно ляже забитий в цій боротьбі з існування.

і звірят, однаке їх зачислюємо до ростин і тому ними тут не будемо займатися.

Звіринні і людські чужоїди, що ми про них згадали вище, потребують до свого повного розвитку одного, двох, а буває й більше т. зв. живителів або господарів, конитом котрих вони живуть. Так напр.

Мурашка доскотить задню частину мшиці, в якої міститься тут збірник солодкої рідини, що служить мурашці за відживу, так сказати — за ласощі — начеб попивала вона мід в ресторані. Мурашки піклуються навіть мшицями для відбору ім цього солодкого меду.

Блоха, блощаця, вош — наколюють шкіру людини або худоби й висисають кров для заспокоїння своєго голоду. Їх називаємо від такого способу життя принадідними або часовими чужоїдами. Інакше знова галапасує напр. ціпяк або солітер. В молодому, нерозвиненому виді він живе у мязах свині

і, закуклившися там знаний є як „вугор“ або „решетина“. Як що спожити таку недоварену вепровину, з вугрів освободжується в шлунку це моло-

Мясо вепрове, в якому видно до проса подібні угри, з закукленою в них молодою личинкою ціпяка. Якщо таке недоварене мясо зісти, то з угрів освободжуються личинки і розвиваються в ціпяки.

деньке сотворіння і з нього виростає в кишках дозрілий ціпяк. Такий дозрілий ціпяк, як відомо, складається з багатьох члеників т. зв. відтинків. Останні дозрілі відтинки повні яєчок відділюються і виходять з калом на поверх, спожиті уп'ять свинею, знова переносяться до шлунка і кишок цеї останньої. Тоді з яєчок, що є у згаданих відтинках розвиваються молоденькі, хробаковаті сотворіння, які переходять у мяси і там знов закуклюються у т. зв. вугри. Ця подорож відбувається вічним круговоротом і забезпечує існування ціпяка у важких нераз обставинах життя. Ціпяк у противність до блохи є галапасом трівким. Ще складніше уладжене

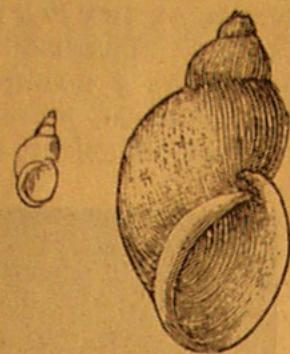
Представляє ціпяка з маленькою головкою і тоненькою шийкою (*scolex*), від якої тягнеться 15 метрів довгий толуб ціпяка, поділений на відтинки або інакше відшибні. Головкою він сильно прикріплений до слизової ободони в кишках, а прогнати його дається щойно тоді, якщо він відривається з головкою. Якщо він вийде частинно, то відростає від головки ново.

Мотилиця, так як вона виглядає в побільшенні а побіч неї переходові її постаті.

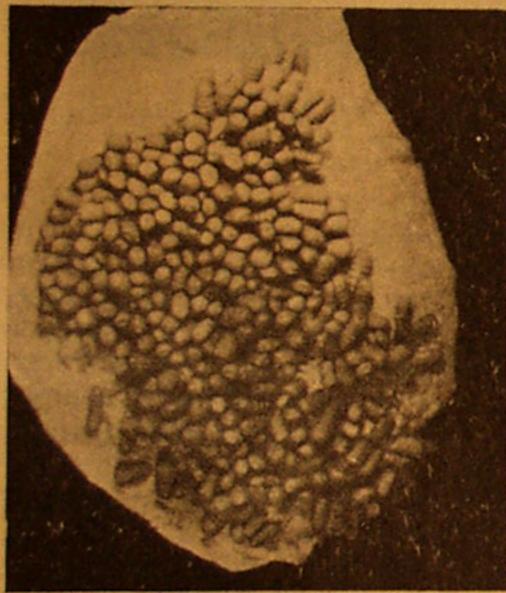
життя звісної нам мотилиці, яка дістається до нашої худоби, коли вона пасеться на мочаруватих і підмоклих пасовисках, і доводить нераз до загибелі цілих статків. Розвиток мотилиці і її спосіб галапасування — дуже складні. Дозрілі мотилиці живуть в печенні овець, рогатої худоби й інших жуючих звірят. Їх малесенькі яєчка дістаються з жовчею до кишок, а звідси на землю. Сполокані дощевою водою ці яєчка дістаються вкінці до потічків або ставів і тут у воді з яєчка розвивається маленький робачок, нападає на особливі водні слимачки з роду „намуляків“ і тут живе довший час, розмножуючися в кількох поколіннях. Вкінці вони виходять

із тих слимачків і діставшиесь до ростинки на над бережних пасовищах, причіплюються до листків і закулюються в маленькі круглі куклочки, ледви $\frac{1}{4}$ міліметра проміру. Коли яке рослиноїдне звір'я зість з ростинкою таку куклу, вона у його шлунку розвивається даліше у дозрілу мотилицю, яка переходить до печінки закінчуячи таким способом свій

Малюнок слімака „намуляка”, в природній величині, а побіч в побільшенні до якого передістаються яєчка мотилиці для переображення; про нього говориться повище.

складний розвиток. Замітно, що всі такі галапаси незвичайно сильно розмножуються, напевно тому, щоби зберегти свій рід перед загибеллю. Вчені обчислили, що ціпак витворює протягом життя до 85 міліонів (85,000,000) яєчок, з яких однаже ледви чи одно зможе осiąгнути повний розвиток осібняка. Бельгійський зоольог Ван Бенеден обчислив в одного забитого коня кількість чужоїдів і наштов кілька міліонів дрібних хробаків, коло 1000 штук більших, 69 ціпяків, 190 робачків шлункового гедза,

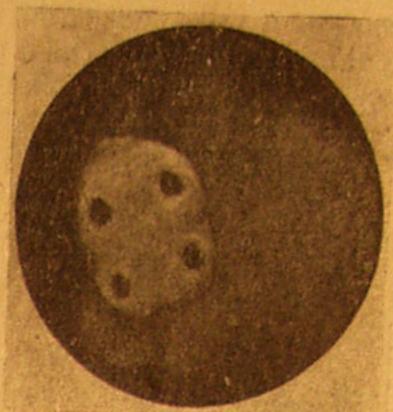

Шлунок коня, в якому видко на стінках слизової оболони начебудь комом наліплени личинки кінського гедза.

6 вугрів у мязах, а крім цього доволі велику кількість внішніх галапасів, як от шерстейдів, вошей тощо. Людина є примушена дати захист коло 10 родам галапасних первозвірів, 51 родам хробаків і 20 родам членоножців.

Чужоїдство або паразитизм повстало таким способом, що деякі звірята, що жили перше самостійно, а не могли устояти в боротьбі за існування, осідали з конечності на сильніших від себе ествах або просто входили у їх середину для прожитку. Природа дала їм як піддержку в цій боротьбі навіть певні нові прилади, потрібні їм при новім способі життя, а саме: присма, гачики, гострі зубковаті щоки, тощо. В міру удосконалення цих нових знарядів заникали в них інші, неуживані, зайві, передусім знаряді руху (кінчини), далі зору, слуху, а навіть деякі часті приладу травління, бо вони приміщені в ноживних соках живителя, з яких прямо втягали в себе готову поживу і приладів цих

вже не потребували. Це знидіння зайвих приладів наступило у деяких чужоїдів так далеко, що вони втратили майже усі знаряді тіла, крім необхідних

Прилад до присисання (присма) певної відміни ціпяка, яким він причіпається до слизової болони в кишках. Присма це виглядає наче подвійне свиняче рило.

їм до удержання роду-приладів розродчих. Тіло такого чужоїда є нераз просто мішочком, виновнім безлічю яєчок. Інші знова чужоїди задля не-

Гачики з наголовного вінця (щок) із ціпяка зубуватого, який галапасує у собак в тонкій кишці.

передбачених перепон у розвитку поза матерним тілом приходять на світ як уже цілковито розвинені й готові до життя осібняки напр. волосинок або трихіна.

В чім же лежить небезпека від чужоїдів для їхнього живителя? Звичайно думають, що галапаси шкідливі головно тим, що забирають своїм госпо-

Вош свиняча з здоровеною щокою, якою прориває грубу свинську шкіру; самець і самичка (більша). Побіч на шерсти видко гниду.

дарям багато поживного матеріалу. Однак досліди виказали, що це має найменше значення. Небезпека залежить головно від місця осідку й способу відживлення чужоїда. Так напр. галапасування багатьох блох або свербляків, пархівців на шкірі представляє собою меншу небезпеку, чим один вугрі песього ціпяка, що живе в мозку вівці і спричинює грізну безвихідну хоробу. Є ціпяки, що такі вугрі витворюють у людини в печінці, легких або мозку, спричинюючи безвихідні недуги, а навіть і в очі, спричинюючи сліпоту. Щодо шкідливості з огляду на спосіб відживлення, то найбільше небезпечними є ті галапаси, що живуть в крові, тім найціннішим складнику людського і звіриного тіла.

Дальша небезпека від галапасів для живителя випливає від їх кількості. Деякі галапаси, що нападають одинцем або нечисленно, є для живителя майже байдужі. Інша річ мається, як що навістять вони живителя в безчисленній кількості, нераз прямо обліпивши їму поверхню тіла, або виповнивши кормовий проїзд збитими клубками. В обох згаданих випадках не то що відбирають вони поживні соки у великій кількості, але й обезсилують тіло свого

Волосник або трихіна скрутка, оторблена в мясному волокні.

господаря, спричинюючи тим виснаження і часто загибель. Таким способом загибає чимало домашньої й дикої звіринини. Галапаси — як живучі ества — передусім рухаються, при чому лоскотять в кишках первіні закінчення і спричиняють судороги (конвульсії), як то трапляється при кишочних глистах у дітей. У псів дає це приїзд до познак т. зв. сповідної (фальшивої) скаженини, в наслідок чого забивають непотрібно велику кількість собак. У овець робачки носового гедза вдираються аж до підстави

Бобляки овечого ціпака приміщені на черевній стіні.

мозку, викликаючи небезпечну хоробу, крутійку. Інколи закривають галапаси собою травельний проїзд так, що пожива не має куди переходити. Інший рід чужоїдів доходить знову аж до кровних посудин, спроваджуючи грізні наслідки. У замотиличеної худобі виповнюють мотилиці, що є плоскими платозатими хробаками, жовчеві проводи, наслідком чого ці проводи розширяються, їх стіночка грубшає, м'якини печінки заникає й виділювання жовчі припиняється. Через недостаток жовчі приходить до неправильного травлення, виснаження і смерти. Інші знову галапаси, як от згаданий волосинок, пробивають кишечну стіночку й доводять цим до смертного запалення очеревної. З повищого ясно, що трівкий побут чужоїдів у важніших приладах тіла веде до відемних наслідків у грізних захоріннях живителя. Деякі чужоїди галапасують в середині

тіла живителя довгими літами; в кишках прикрінюються вони гачиками або присмами або просто впиваються в слизню оболону, — байдужі на передній струю пливкового корму, з якого доволі часто ють потрібну поживу. Лише кволі осібняки відриваються при цьому й виходять на поверх.

Чи не найбільша однаке небезпека від галапасів полягає в тім, що вони мають спромогу посередничити в поширенню пошесніх хоріб. Так напр. принарадні чужоїди, якими є комарі, посередничать у поширенню грізної хвороби, званої пропасницею, малярією або феброю. Комарі вилягаються, як звісно, по багнах і мочарах, а нападаючи

Голова сайги, здохлої внаслідок значного вкорінення пархів.

на звірят і людей, висисають кров для відживи. Наколюючи хворих на пропасницю, а потім знову здорових, вщіплюють останнім цю грізну хоробу. В Індіях та інших підтрівникових краях на цю пропасницю (т. зв. жовту фебру) гине річно сотні тисячі людей. Подібно розносять пошесні недуги й інші звіріта. Кліщ посередничить в поширенню крівавої мочі у худоби, вош поширює плямистий тиф у людини, а блошиця переносять оттак грізну хоробу сіфіліс з хорих людей на здорових. Колючі мухи, які обсідають падла звірят, що ногинули на чорносніті або „карбункул“, вщіплюють цю пошесь людям, спричинюючи в них появу небезпечних боляків. Мухи, як принарадні чужоїди, переносять в далекі сторони ріжні звіринні й людські пошесні, як книгосуш у рогатого скоту, ящур (прищицю), червінку безрог, тощо, а в людини дифтерію, чуму, проказу, сухоти й інші.

Крім вище згаданого, чужоїди для живителя небезпечні ще й тим, що всі вони витворюють питому собі убивчу їдь. Учені Вайлянд, Валькер і інші добули з тіла глист і ціпаків своєрідну рідину, припинячу трапляче ділання шлункового й кишочного соку. Вони назвали цю рідину протизачином (антіфермент). Природне призначення цеї рідини це мабуть забезпека самих же галапасів перед стравленням їх у середині живителів. Бляншард, Лінств та інші вислідили в тілі галапасів також справжні отруї (токсини), що нагадують діланням їдь комарів, вошей і блошиць, по укусенню яких повстають, як звісно, сверблячо пекучі бобляки. Ділання на-

званих отруй в гемолітичне (розпускаюче кров). Вкінці слід додати, що галапаси, як живучі ества, примушенні також викидати із себе у нутро ювітеля свої відходи, які рівноюш чикідливо впливають на здоров'я їх господарів.

Оттак чужоїди-галапаси ріжними способами нищать здоров'я своїх господарів — та як ріжноманітним в спосіб їх життя, так і складною та тяжкою мусить бути і наша боротьба з ними, а про способи цієї боротьби розкажемо другим разом.

ВОЛОДИМИР АНТОНОВИЧ.

(З нагоди двадцятиліття смерти.)

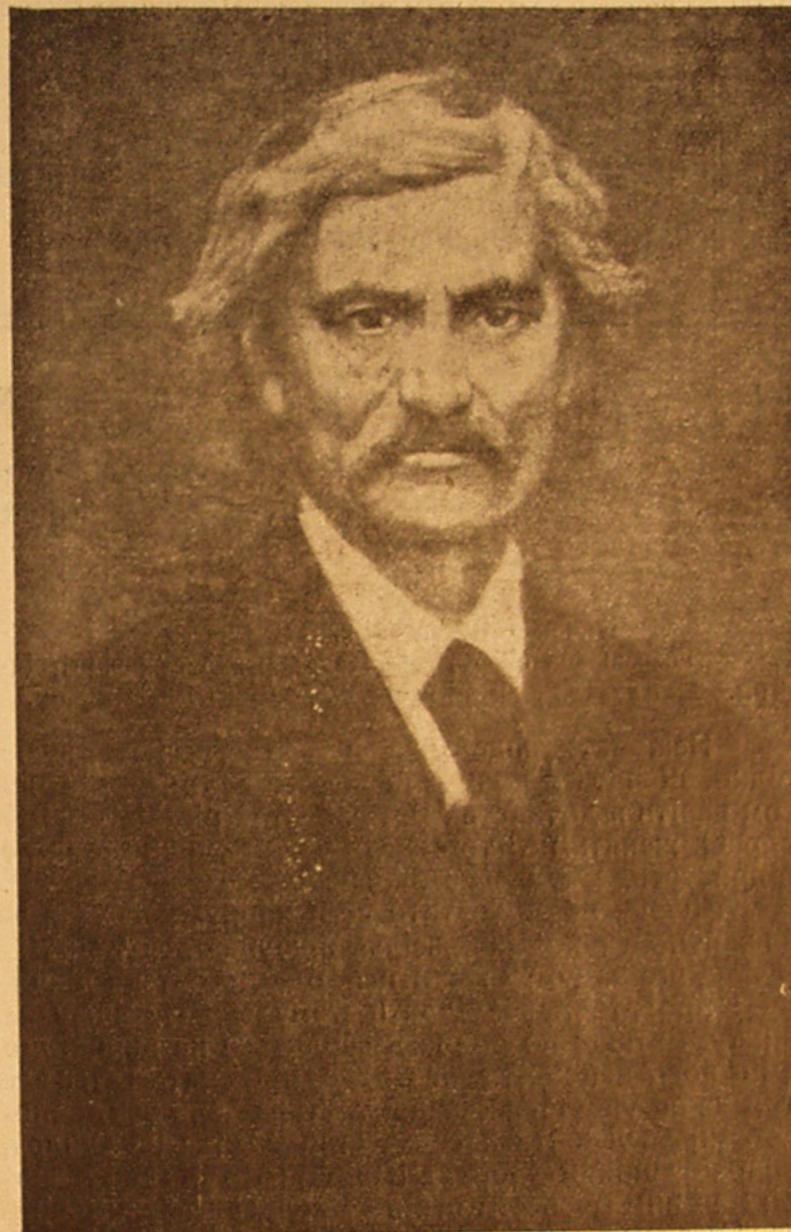
Написав В. ДОРОШЕНКО.

21. березня цього року минає двадцять літ від смерти зманенитого українського громадського діяча й ученого **Володимира Антоновича**. В історії українського відродження XIX. століття займає Антонович своє окреме, видатне місце, як один із тих, що їх працею держався й розвивався український рух. Найбільше вславився він як історик рідної старовини, як дослідник нашого минулого, але вплив і значіння покійного не обмежувалися тільки ряміями науки, а сягали в глибину самого життя. Щобільше, сама наукова діяльність Антоновича тісно вязалася з змаганнями, інтересами, запитами й болями живої української сучасності. Після довгого десятилітнього застою в українському життю спричиненого урядовою нагінкою після викриття й арештування Кирилометодіївців, українське громадянство на Великій Україні з тим більшим завзяттям кинулося до перерваної в 1847 р. роботи—до пізнання, вивчення широкої народної маси в цілі її культурного піднесення. Отсей інтерес до низів, до люду кермував українськими освіченими людьми в той час, як на громадянську роботу виступив Антонович. Освічене громадянство, так звана інтелігенція що в тім часі рекрутувалася головно з вищої верстви, з панства прагнуло „сплатити свій довг“ перед рідним народом, своїм кормищем.

З цього прагнення й повстав той рух, що дістав назву **народництва** (на лівому березі Дніпра) або **хлопоманства** (на правобережжу).

Отсе то народолюбство червоною ниткою проходить у нашім тодішнім краснім письменстві. Відгукнулося воно і в науці, сильно посунувши студії над багатьома сторонами українського народного життя. Тоді то головно коли не повстали, то стали на ноги досліди над народною творчістю і побутом (яке вивчила наука етнографія), господарськими відносинами (наука-економічна й статистика). Зацікавлення внутрішньою стороною життя народного захопило й науку історії. Не окремих діячів-героїв і не зовнішню, політичну історію беруться тепер вивчати, а життя широких народних верств, маси. Антонович і був саме таким істориком, що кинувся вивчати буденне життя, та змагання, інтереси і рухи цієї української маси в нашому минулому — студіював становище селянства, міщанства, козацтва, їх правне, господарське, політичне й релігійне життя. А щоб краще вивчити це життя, він збирав і оголосував усікі старі документи (акти), які відносяться до цього життя, та на підставі отсих актів складав і свої праці. Цим він сильно посунув наперед науку української історії, оперши її на тревалих підвалах. І коли ми тепер знаємо як слід старе народне життя, то

це головно завдяки праці Антоновича, що з великою любовю його вивчав сам таї інших учив вивчати. Найбільше студіював Антонович положення українського народу під Польщею і головно до цього часу — XVI.—XVIII. вв. відносяться його видання джерельного актового матеріалу та його оброблення. Пізніше, головно в старих літах пере-

ходить він до давніших часів життя нашого народу, а саме до таких, про які не заховалося письменних пам'яток і які тому звуться передісторичні. Таке передісторичне життя вивчає споріднена з історією наука — так звана археологія, наука про старинності. Вона вивчає ті останки, які полишилися по народі, і по цих останках (орудія всякі,

гроші, кістяки в гробах, начиння і таке інше, яке головно заховалося в землі) пізнає колишнє життя. Задля цього вчені роблять ріжні пошукування в землі, розкопи. Антонович і на цьому полі положив великі заслуги, й сам численні розкопи перевідавши й чужі вистудіювавши.

Завдяки отсій праці відтворив перед нами покійний учений давноминуле життя нашої батьківщини незвичайно живо й докладно. Тому Антонович і придбав собі почесне імя батька української археології. Та й тут ще не кінець заслугам його перед українською науковою і народом. Вів на спілку з другим видатним українським ученим і громадянином, Михайлом Драгомановим видав у 70-их рр. мин. століття „Історичні пісні українського народу“ — на свій час незвичайно важну збірку, яка зробила велике враження в учених кругах цілої Європи й високо посунула нашу народну свідомість. Тут із відповідними замітками видавців зведені до купи велику силу українських народних пісень і дум, що малювали давні часи нашого минулого — княжу добу й козаччину. Крім усіх цих заслуг треба згадати ще одну великої ваги. Антонович був професором російської історії на університеті в Київі (від 1870 р. до смерти) і на отсім становищі виплекав цілий великий гурт учених, що повели далі його діло дослідження й вивчення минулого України. Його учеником був між іншим славний наш історик, академік Михайло Грушевський, що перед війною був професором україн-

ської історії на львівському університеті, його учеником був і проф. Харківського унів. Дмитро Багалій, що про нього ми згадували ще недавно, й багато інших. Хоч з уряду й був Антонович професором російської історії, але в дійсності в своїх викладах на університеті торкався лише тих чи інших часів і сторін української історії. Видатний учений був Антонович і не менше видатним політичним діячем. В своєму часі він був одним з головних провідних мужів серед української громади на Великій Україні і яко такий мав вплив і на галицько-українські відносини, разом із Ол. Кониським стоячи у тісних звязках із галицькими діячами.

Родився Антонович 1834 р. в селі Махнівцях на Київщині в сімі дрібного спольщеного шляхтича. Початкову освіту здобув дома, середню в Одесі, а опісля вступив на медичний відділ київського університету. Вже по покінченню медицини, трохи полікарювавши, знову поступає на фільософію й студіє історію. Скінчивши фільософічний відділ, спочатку учителює по середніх школах, а згодом переходить на університет, де вчить майже до кінця свого життя. З іменем Антоновича тісно в'язеться так званий хлопоманський рух 1850—60 рр. серед спольщеної інтелігенції на Правобережній Україні. Він саме був провідником хлопоманів, себто тих наших освічених людей, що усвідомившися національно, переходили з польського табору в український. Цього очевидно поляки не могли дарувати Антоновичеві до самої смерті.

Н А К А М Ч А Т К У.

Спомини з подорожі І. МЕЛЬНИКА.

(Продовження.)

VII.

Подружжя у Чукчів. — Похоронні звичаї. — Позагробове життя — „Добровільна смерть“. — Іван Міненко з Чернігівщини. — „Келят“. — Віра в богів. — Душа. — Шамани.

Нежонаті люди між Чукчами бувають дуже рідко. Женяться вони в досить молодім віці, а часом навіть в дитинстві. Батьки дітей рішують в цій справі, женять їх і тримають в себе, поки вони не підростуть, і тоді вже вінчають.

Чукча, щоби дістати собі жінку, мусить відслужити за неї. Ціле весілля відбувається так: Параубок, що задумує женитися, йде до батька дівчини і просить його віддати їйому свою доньку за жінку. Батько, по обичаю, сердиться на парня, що сміє його непокойти, лає його, відгонить геть, але той не вступається. Навпаки, старається всіми способами заслужити ласки в старого. Іде на тундру, збирає дрібний хворост і приносить старому, щоби мав чим розвести огонь. Таке „збирання хворосту“ тягнеться нераз кілька днів. Вкінці старий згожується віддати їйому свою доньку, але молодий чоловік мусить служити в старого пастухом, по згоді — від одного до трьох років.

Після вислуженого часу відбувається весільна церемонія. Князь відходить назад до свого дому і вже звідти приїздить за молодою. Молода лишає батьківський дім у супроводі своїх рідних. Приїхавши на місце, будують жертівник і прино-

сять в жертву рена до Сходу і Зеніту. Молода пара намазує лице кровлю убитого рена, „щоби молодій не було скучно на новім місці“, а також сани, на котрих приїхала молода, і ріжні часті дому.

Між Чукчами, головно кочуючими, панує многоженство. Вони мають по дві-три-чотири жінки, взагалі скількість жінок залежить від добробуту Чукчі. Перша жінка уважається за старшу і воно є господинею дому; всі інші слухають її розпоряджень.

Берегові Чукчі, будучи біднішими, мають лише по одній жінці, хоча де-не-де можна знайти Чукчу, що має дві.

Жінка має рішаючий голос у домашніх справах і муж слухає її в усім. Розводи трапляються дуже рідко.

За віруваннями Чукчів, чоловік складається з двох частей: тіла й духа. Коли тіло вмирає, його хоронять, а дух переноситься на другий світ. Похоронні звичаї це ніщо інше як низка охоронних магічних церемоній проти злого впливу помершого на його рідних і сусідів, що лишилися ще при життю.

Зараз після смерті тіло умершого роздягають і миють, а потім лишають на долівці, де воно лежить одну добу. Коло нього сидить один чоловік, вночі два, і стежать, чи мертвий не покаже яких небудь ознак життя.

Для умершого шиють нову одіж і одягають

його в ней. Через цілих три дні панує глибока тишина, не чути звуку бубна, а жінки між собою говорять тільки шепотом.

По трьох днях тіло витягають на двір через задню стіну яранги, щоби тим способом замилити духа умершого, аби він не міг потрапити назад до яранги, якби знов забажав вернутися туди і заподіяти яке лихо. Уложивши тіло на сани, відвозять його на поблизьку гору. Приїхавши на місце, скидають тіло на землю, а присутні наслідують голосами лисів, вовків, круків, накидаються на одіж умершого і розривають її на шматки. Коли тіло вже зовсім голе, найближчий свояк розрізує ножем груди й витягає звідти нутрощі. З них серце і печінку розрубують і по них вгадують причину смерті. Тіло лишають на поверхні, й лиси та крукі його скоро зідають.

Кочуючі Чукчі понад те приносять ще в жертву рена.

Похоронна процесія в повороті додому змінює свою дорогу, а старі жінки проголошують формулу (чари), котрі мають на цілі збити духа з пантелику, колиб той захотів іти за процесією назад додому.

За чукотським віруванням той світ складається з двох частей: „вищого“ і „низчого“. „Вищий світ“ знаходиться понад землею, „низкий“ під землею. Хоча деякі померші находяться на „вищім світі“, місце їх сталої перебування находитиметься на „низчім світі“.

Дорога на той світ тяжка й багато на ній перешкод. Люті собаки круться по ній, і якщо Чучча за життя був неласкавий до собак, вони можуть заподіяти йому не мало лиха. Щоб улекшити умершому дорогу, дають йому дарунки, щоб він, коли приде на той світ, подарував їх своїм рідним і знайомим, що перенеслися на той світ ще перед ним, і за ці дарунки вони поможуть йому пробратися щасливо на місце.

Опинившися вже на своїм місці, дух умершого займається тим самим ділом, що й за життя на землі. Умови життя там багато легші, не тиснуть вже такі сильні морози, не дууть заверюхи, всюди багато звірів і риби в воді, — взагалі сторона багато краща, ніж на землі.

Між Чукчами панує ще звичай „добровільного покликання до смерті“. Причини цього: старий вік, безпорадність, тяжка недуга, глибокий жаль по умерших рідних, або просто таки „покликання“ до цього. Чоловік з вище наведених причин бажає скінчити з життям і обявляє про це своїм рідним. Ті в плач, відмовляють його, просить, — нічого не помогає. Кандидат на смерть твердить одно: „Хочу вмирати і хочу“. Вкінці рідні годяться і питают охочого вмирати, якою смертю він бажає вмирати.

За чукотським правилом є лише три роди такої „добровільної смерті“. Смерть через удушенні, заколення ножем і застрілення. Отож кандидат на смерть вибирає одну з цих трьох.

Зачинаються приготовання до смерті. Чоловіка годують найкращим мясом і салом, шиють для нього нову одіж, дають дарунки на дорогу і дарунки для рідних і знайомих, що вже померли, й просять, щоби він передав кому треба. Коли все готове, найближчий свояк, або таки найстарший син, закладає батькові на шию петлю з моржового ременя. Кругом шні, і під петлю, підкладають кусок шкіри, щоби не зробити синця. і коли це готове,

кличе молодшого брата, а як такого нема, то сусіда, на поміч. Обмотавши кріпко ремінь довкола руки, тягнуть сини протилежні кінці з усієї сили і по хвилі дух їх батька вже летить у країсті сторони, щоби засісти на промінню Полярного Світла, де нема ні заверюх, ні холоду, і життя стає одною безконечною радістю.

Про подібні випадки добровільної смерті я чув багато оповідань від старожильців на Чукотськім Півострові, але вважав це більше за видумки ніж за правду. Недалеко від нас жив наш земляк Іван Міненко і він то поміг мені багато у пізнанню ріжних вірувань Чукчів, за що я безмежно йому вдячний. Річ у тім, що коли спитати Чукчу просто, без обиняків, про якесь його вірування, він відповідає нерадо, або таки каже, що не знає. Отже треба братися на ріжні штучки, щоби видобути з нього те, що чоловікові потрібно. Міненькові-ж вони говорили все, бо вважали його за свого чоловіка через те, що в нього була жінка Чукчанка.

Сам Міненко родом з Чернігівщини, чоловік бувалий, звидів всі часті світа і вкінці опинився на Чукотськім півострові. Сюди заїхав він з Америки з кількома Американцями в пошукуванні за золотом. Скорі після їх приїзду на чукотську землю, спілка їх розбилася, Американці розбрілися, а Міненко лишився на Півночі. Він рішив лишитися там на зимівку і полювати на дикого звіря.

Тяжко жилося йому спочатку, грошей не було, а тим самим не було за що купити скільки треба харчів, до яких більш чоловік призвичаївся, отже мусів приноровитися до суто-чукотського життя: одягатися так, як Чукчі, жити так само й живитися майже виключно самим мясом. Та згодом його обставини поправилися, він купив собі пів, а тим самим і промисел пішов легше.

На другий рік він узяв собі Чукчанку за жінку і має від неї сина на ім'я Василь. Року 1924 хлопцеві було два роки. Міненко навчився чукотської мови знамено, познайомився з їх звичаями й обичаями, жив стало між Чукчами і через це та через жінку Чукчі вважали його більше за „свого“, як за чужинця і не мали перед ним ніяких таємниць.

Коли я спитав Міненка, що він знає про „добровільну смерть“, він сказав, що не знає нічого. Але скоро він подався між Чукчі і довідався про все як слід.

Чукчі є поганами і поклоняються багатьом богам: сонцю, місяцю, звіздам, вітрові, морю, духам умерших предків, а також рукотворним, прокускові різьбленої дошки.

Мені доводилося стрічати кілька Чукчів, що були християнами. Це ті, що жили близько Анадиря і Колими, на побережу Ледового Океану. Мешканці тих сіл — Камчадали — є християнами і мають свого священика. Отже тим священикам місіонерам вдалося намовити кількох Чукчів, щоби вони охрестилися, що вони й зробили. Однака на ділі вони лишилися такими-ж поганами, як їх предки, і про християнську церкву не мають найменшого поняття, навіть одної молитви нераз не знають.

За чукотським віруванням є множество „добродійних істот“, або духів, або богів, котрі живуть у двацять двох напрямах чукотського компасу, і їм Чукчі приносять жертви. Найголовніші з них є: Сонце, Полуднє, і Полярна Звіздя. Далінє,

є бог моря, бог тундри, бог гір. Взагалі, за що не возьми, або на що не подивися, має свого бога.

Поруч з богами находяться ріжні „нечисті сили“, з котрих „келят“ грає найголовнішу роль. Місце перебування „келята“ належить під землею, в темності, і він страшно ненавидить людей. При кожній нагоді він старається заподіяти чоловікові кривду. Щоб охоронитися перед ним, або радше, щоби запобігти в нього ласки, Чукчі приносять йому жертву.

Чукча живе у вічнім страху перед тими „злими силами“, а головно „келятом“. В зимі, коли дні короткі, зараз з першими сумерками, Чукча обходить кругом свою ярангу і розкидає на всі сторони маленькі куски мяса. Це жертва для „келята“. Коли в ночі він буде переходити попри ярангу і побачить, скаже: „Ага, тут живе Чукча, що дбає про мене, не буду робити йому ніякої пакости“, і піде собі геть. Після цього жертво-приношення Чукча заходить до середини і зачиняє двері та завязує їх ремінами, щоби „келят“ не добувся туди коли він спатиме.

Кожна яранга має ще свого домашнього Бога (Яра-ваіргіт) кусок різьбленої дошки, і його обов'язком є уважати за добробутом жильців. Коли ж трапиться, що хтось в сімі захоріє і помре, такого бога рубають на куски і кидають в огонь, а ярангу переставляють на нове місце і роблять собі нового „Яра-ваіргіт“

Кожний чоловік має душу, а її осідком є серце і печінка. Однаке помимо одної головної душі, кожна частина тіла має свою окрему душу. Звірята і мертві речі також мають душі. Трапляється, що чоловік може загубити одну з своїх душ, отже у такім випадку тратить і частину тіла, з якої загублено душу.

Чукчі народ страшно забобонний, і в найменших справах вдаються до своїх шаманів за порадою. Чукча не зачне ніякої роботи, щоби перше не поворожити і тим способом вгадати, чи робити йому якусь роботу, чи ні. Для цього вони мають ріжні приряди: патики, ремінці, камянці, амулети, тощо. Певна річ, що через це вони несвідомо терплять багато. Чоловік збирається на польовання, а тут його ворожба говорить йому не йти. І він не йде. Так минає кілька днів і в кінці, коли після ворожби йому вже можна йти, на дворі заверуха. Пожива скінчилася і йому грозить голодівка.

Мім народом належить багато шаманів, котрі ріжними хитрими й нехитрими штучками виробляють собі повагу в Чукчів і нею послуговуються. Шамани приписують собі надприродний дар і силу, котрою можуть заворожити всяке лихо і помогти хоби в найтяжчій біді поконати навіть саму нечисту силу „келята“. В кожнім селі є один або й більше шаманів і вони часто уладжують сходини. Збираються старі і молоді в котрій небудь яранзі і там під голос шаманського бубна співають пісні. Пісні ті без ніякого значіння, їх слів навіть самі шамани не розуміють, часом повторюють одні і ті самі незрозумілі слова в безконечності.

Сходини відбуваються в цілковитій темноті і тоді шаман ворожить, вгадує присутнім їх долю або показує ріжні хитрі штучки. Приміромкаже звязати собі руки і коли це зроблять, він у темноті висвобожується. До інших штучок належить проковтування вогню і проколювання себе ножем. Розуміється шаман пояснює, що всі ті „чудеса“ він

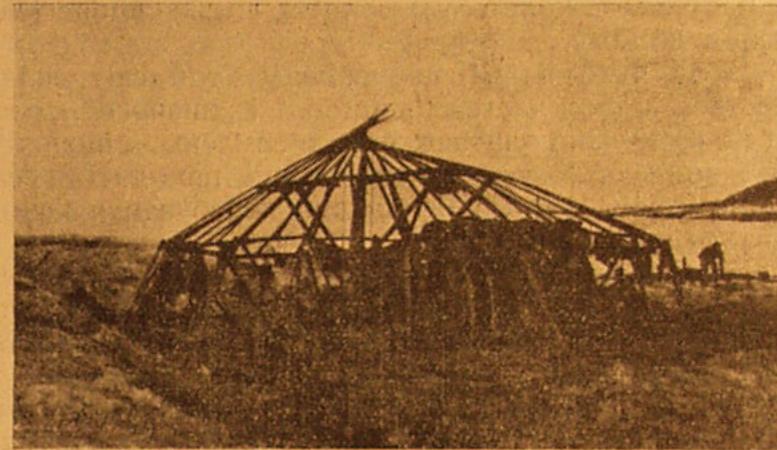
робить у спілці з ріжними силами, котрі стоять на його услугах.

VIII.

Як добуває Чукча дерево? — Будова хати (яранги). — Пoldі хати. — Освітлення й огрівання яранги. — Оповідання повітового начальника. — Грамофон.

Як я уже сказав на іншім місці, на побережжю Ледового Океану, а також на північному побережжю Берингового Моря, ліса нема. Лише тут і там по долинах, а головно понад річками ростуть малі карликуваті корочки. Перший грубий ліс, який стрічається, находимо на берегах великих рік, напр. Анадиря і Колими, кілька сот миль від моря.

Тому через брак лісу на морськім побережжю всяке дерево там страшно дороге. Одиночним доставцем дерева є морські струї і філі. Діється це в той спосіб: Як уже сказано вище, в верхах великих рік, далеко від морського побережжа, де клімат лагідніший, росте досить грубий ліс. Вода ріки без-

Будова яранги.

перестанку підмиває берег, на котрім росте ліс, і дерева ріжної величини повалі звалиються у воду, а річна течія, підхопивши їх, несе в далеку дорогу до моря.

Коли Чукча задумує побудувати собі дім (по чукотськи яранга), або зробити нові сани, чи чо-

Чукотська яранга.

вен, то йде на морський берег, часом навіть дуже далеко і збирає відповідні куски дерева.

До будови яранги уживають тонких і довгих

жердок і коротких стовпців у височину чоловіка. Стовпці ставлять в колесо, по два разом, звязані в горі, а в долині розставлені, щоби не падали ні назад, ні вперед. А щоби не валилися в бік, привязують від одних стовпців до других тонку жердку. Тоді на стовпці ставлять довгі жердки, що заступають місце наших кроков, всі звязані в горі до купи. Коли це скінчено, підставляють під крокви з середини яранги стовпти, витискаючи крокви на двір до той міри, що коли яранга скінчена, вона має форму і вигляд бані, що стоїть на землі. На всю ту клітку з жердок натягають величезне рядно, зшите з моржових чи тюленевих або ренових шкір. Коли напр. яранга належить до берегового Чукчі, то в нього дім буде накритий моржовими шкірами або тюленевими; в кочуючого дім накритий реновими шкірами.

До цілої будови не вживають ані одного цвяха, — все звязане ремінцями. Щоби вітер не перевернув яранги, перекидають через неї кілька грубих ременів, а до їх кінців привязують по каменю.

Вікон в яранзі нема, а замість дверей роблять лише малий отвір, котрий на ніч закривають шкірою.

В середині шатра, напроти входу, будують маленьку кімнатку, котра в дійсності є помешканням чукотської сем'ї. Будують її в той спосіб, що забивають в землю кілька стовпців, знов роблять щось в роді клітки, на яку натягають шкіри з рена. Коли те помешкання скінчено, дуже нагадує маленьку комнату ($12 \times 7 \times 5$ і пів стіп) в невеликий хаті. Дверей тут також нема, а щоб увійти до середини, чоловік прилякає, підносить передню шкіру цілої стіни і тоді всувається в середину помешкання.

Ярангу освічують іogrівають тюленевим товщем. Роблять це в той спосіб: коли Чукча убе тюленя, здіймає з нього шкіру. Під шкірою тюлень має 2—3 цалі сала. Віddіливши сало від мяса, Чукчанка бере те сало й товче його камяним молотком. Коли воно вже добре потовчене і розплівається само від себе, наливають його в посуду подібну до малої глиняної миски, зроблену з дерева або каменя. Та посуда має по середині перегороду і одна її частина глибша, друга — плита. Це зроблено на те, щоби лише означену скількість олію мати в одній половині посуди. На край посуди, в пів колесо, накладають на дрібно посіченого моху (приготованого ще за літа), який втягає в себе олій. Мох запалюють і світло готове. Мох, котрий час від часу жінка поправляє патичком, викидаючи на бік вже згорілий, горить рівним ясним світлом і, як олій не дуже старий, ніколи не коптить. В кожній яранзі є кілька таких каганців, які своїм світлом нагрівають помешкання до того, що мешканці сидять в середині голі. Такий каганець слугує також і за піч. Над ним навішують котел з водою чи мясом і варять. Розуміється спосіб такого варення дуже повільний і ніяк не може дірівнати печі білого чоловіка. Та це показує, що навіть як природа не дуже то багата в паливо в якісь місці, то чоловік все таки знайде спосіб добувати собі тепло, а тим самим може підтримувати своє існування в безконечністі.

Під одною стіною розставлені каганці, які горять ясним полумінем, кілька кітлів в куті, навішений над каганцем чайник, котрий весело шипить — це вся хатня обстанова. В цій кімнаті ва-

рять, їдять, сплять і взагалі роблять все, що входить в обсяг домашніх робіт, а передве шатро править за спіжарку. Це в зимі. В літі-ж переносяться зі своїми роботами до переднього шатра, а то й на дівір, а в малій кімнатці лише сплять.

Найбільша недостача такого помешкання — це брак якої небудь вентиляції. Мені доводилося

В яранзі.

бувати в помешканнях, в котрих я, що був призвищаний до таких обставин, не міг видержати. Як люди могли там мешкати, сидіти по цілих днях, це для мене загадка.

Та не всі чукотські яранги такі погані. Це лише виїмки. Тут і там попадаються гарні, просторі і чисті, де чоловік з дороги може віддихнути свободно та й любо відпочити. Трапляються навіть цілі оселі дещо змодернізовані (пр. село Уелен, на північній стороні Східного Рога), де Чукчі мають порцелянову посуду, ножі і вилки і шафи на них. На ремінці під стелею можна побачити чистий рушник, а також мило.

Не без того, щоби не знайшовся й старинний грамофон, з величезною трубою і Чукча не пропустить нагоди, щоби не похвалитися перед таннітаном (білим чоловіком). Тоді старі, попорені плити працюють з усіх сил. Тут і там поміж хропінням попадається звук, а то й уривок музики, однаке, чи це американський „фокстрот“, чи російська „Дубінушка“, вгадати трудно.

А Чукча при кождій нагоді підчеркує, що він живе так, як і танні-тан, що в нього часами є масло і консервовані овочі і сухарі і варення і ось цей грамофон, зовсім як у танні-тан-а.

IX.

Виправа по мясу. — Ніч у шатрі. — В гостині у кочуючих. — Чукотська каравана. — Старий Рилькін приймає нас у себе.

Обряди при вбиванню ренів.

Був кінець жовтня. Дні ставали чимраз коротші; сонце світило не довше як три годині. Дуже часто падав сніг і через те поїздка куди небудь була небажана.

А мені, не зважаючи на погоду, треба було конче поїхати до кочовиків, щоби купити кілька ренів і запастися свіжим мясом на зиму. Треба було поспішати, тим більше, що кочовики з кожним днем віддалявалися від побережя й йшли вглиб краю, де в зимі не буває таких страшних заметіль

і сніг не твердне так, як на побережу, а через те ренам легше добувати собі корм.

Для цеї поїздки я найшов двох Чукчів з псами, а для себе через неможливість дістати цілого комплекту псів від одного Чукчі, мусів збирати по одному-два майже з кожної яранги. Таким способом називав їх 10.

Пересікши ряд горбів, ми звернули трохи направо і по двох годинах їзди були вже у самого підніжжя скалистих гір. Перед нами показалася щілина, куди ми їхали. Їхати було тяжко. Сніг сягав

Вибираємося в дорогу.

вище колін, був мягкий і пси застригши в нім животи, з трудом і йшли вперед. Часто треба було стримувати їх і вибирати з поміж пальців сніг, котрий збився і давив їх. Чукчі на переміну натягали снігові лещета й йшли поперед саней, роблячи таким способом дорогу. Так ми їхали помалу цілий день, все вище і вище.

Тої ночі ми спали на розстелених на снігу ренових шкірах, вкриваючися також шкірами. По тяжкій цілоденній дорозі сон клейв очі. У пів-сні привиджувалися песячі спини й хвости, що колисалися з боку на бок, то Чукча Амравгін, що йшов повільним кроком поперед саней і через кожних кілька кроків ставав, витирав чоло і ніс, то знов білі-білі шпилі гір. А там неясно все змінилося, сон опанував змучене тіло.

Коли мене розбудили, чай був уже готовий. В дальшу дорогу рушили з розсвітком і по кількох годинах їзди наткнулися на слід табуна. Слід був несвіжий, припавший сніgom, але досвідний у спостереженню Чукча, зістругавши ножем свіжо припавший сніг, сказав, що слід з перед трьох днів, а це означало, що кочовики недалеко.

І дійсно, коли ми обіхали поблизу гору, побачили ренів, що паслися на долині і збочу гори. Тут і там чорнілися чукотські яранги, з котрих підіймався легкий синій димок. Десь гавкали собаки.

Наші пси, занюхавши житло, швидко рушили вперед і за кілька хвилин ми вже були коло яранги. Нас стрінула гавкотня собак, з яранги висипалася ціла юрба дітвori, а за нею чоловіки й жінки ріжного віку. Рени, що паслися близько яранги, підіймали свої роскішні рогаті голови і, видаючи зі себе храпливі звуки, відбігали в сторону.

Після привітань та ріжних питань, куди й за чим йдемо, що веземо, які в нас новини і т. і., господиня попросила нас на чай. Знаючи з досвіду, що цукор у Чукчів буває рідко і що сухарі становлять предмет роскоші, я взяв із собою того й другого на подарок.

Старий Рилькін (так називався Чукча, до котрого ми їхали) стояв зі своїм табуном кілька миль далі. Коли ми приїхали до його житла, вся його сім'я збиралася перекочовувати на нове місце. Самого Рилькіна не було вдома. Всі шатра були розібрани і уложені на немайстерних і грубої роботи санях, котрі були поставлені в півколесо, оперті передом на зад других. В те півколесо саней загнано ренів, переловлено одного по другому і запряжено до саней. Їх запрягали в той спосіб, що на шию закладали звичайну ремінну петлю, або шлю, котрої посторонок йшов помежи ноги рена до саней. Також кожний рен був привязаний за роги до саней, що йшли перед ним.

Коли все було готове, Чукча, що вів перед, видав із себе гортаний, пронизливий крик і передній рен напнувся, зігнув хребет в дугу, сіпнув з усеї сили й, витягнувши свої сани зпід других саней, пішов легше. Слідуючий рен мусів те саме зробити, бо був привязаний за роги до попередніх саней, котрі вже посувалися вперед.

Прийшовши на нове місце, чоловіки випрягли ренів і пішли збирати хворост, а жінки взялися за будову яранги. Розгорнувши сніг до самої землі, вони уміло і скоро привязували ремінцями всі частини яранги одні до других і не минула година, як у яранзі затріщав весело огонь, перед котрим повішено необхідний засмалений чайник. Тут леду не вживали, бо була близько незамерзла вода. Скорі приїхав Рилькін, ми привіталися. Вів, підігнавши жінок, щоби скоріше приготовляли чай, пішов оглядати місце, де стояли шатра.

Кочуючий Чукча зі своїми ренами.

По перекусці я роздав подарки: старому тютюні, господині червоної матері, дітям цукорків, старшим дівчатам намиста. Радощам не було кінця.

Коли на дворі зачало темніти, мене покликали до внутрішньої кімнати і попросили, щоб я роздягнувся зі своєї дорожної одягу. Господиня перевіянула мої чоботи, рукавиці і кожух і, коли була денебудь дірка, зашила її. Шкіряні панчохи і рукавиці були трошки мокрі, отже вона перевернула їх і повісила під стелею, щоби висохли.

На другий день робітники Рилькіна пригнали часть табуна близче до яранги, щоби тут вибрати для мене шість найситіших ренів. Їх скоро помічено і старий Рилькін, мабуть по звичаю, перший узяв довгу линву і закинув майому вибранцеві на голову. Рен скочив з на сяжень вгору й зачав вити-

нати такі штуки, яких і в цирку не побачиш. Але робітники скоро кинулися до нього і присмирили.

Рена привели перед Рилькіна. Він узяв ніж, легенько обмащав місце проти серця, бистрим рухом уткнув його в груди й, не витягаючи його назад, лишив так. Рен закліпав очима, зробив рух ніби до скоку, але замість цього впав на коліна, а там звалився на правий бік. Всі Чукчі стояли півколесом коло рена і пильно дивилися на церемонію. Бо це було жертвоприношення Духові Ренів і з нього Чукчі багато ворожать. Коли наприклад при убиттю рена він повалиться на лівий бік, це означає нещастя для табуна; коли ж рен упаде назад, а потім повалиться на бік, це ще більше нещастя. Впасти на правий бік — щастя для табуна й цілого дому його властителя. Я був радий, що мій рен повалився на правий бік, бо в противнім разі хто знає, чи був би дістав ренового мяса. Інших п'ять

му за рени, й просив ще приїхати колись до нього в гості. Чим більше він говорив, тим більше його серце розм'якало і він ставав щедрішим.

— Бачиш всі ті рени? — говорив він і дряглою рукою зробив півколесо в повітрі в сторону ренів (а було їх там понад дві тисячі). Коли не ста-

Приготовання до перекочування. Чукча ловить арканом ренів, яких має запрягти до саней.

Чукотські сани в часі постою.

ренів робітники половили скоро і їх доля була така, як і їх попередника.

Година ставала пізна й треба було спішитися додому. На прощання старий Рилькін хвалив мое велиководушне серце і добру ціну, яку я заплатив йо-

не тобі мяса, приїзди, дам скільки сам захочеш і нічого не візьму. Понад мене нема тут багатшого. Бувало колись, у Ріркайпі був голод. Не було ні моржа, ні тюленя, ні кита; люди їли стари ремені і шкіри, поїли і псів. Тоді я багато ренів віддав даром Чукчам, дуже багато.

Тут він простер перед собою пальці обох рук і дивлячися на них, хотів сказати, кілько ренів він віддав голодуючим Чукчам. Але ренів було мабуть більше, ніж пальців на двох руках, то він так і не міг докладно сказати, кілько властиво ренів віддав голодуючим.

Добрий старий Рилькін! Багато разів лучалося стрічатися з ним і за кожним разом він приємно, по дитячому усміхався і все мав сказати щось гарне.

(Далі буде.)

Б У Р С А К

Роман ВАСИЛЯ НАРІЖНОГО. — Переклав ВОЛ. ДОРОШЕНКО.

З дереворитами Петра Холодного мол.

(Продовження.)

Розділ 5.

Старі знайомі.

Не пройшли ми й чверть версти, як побачили чоловіка з дванадцять, що йшли просто на нас. Були вони зодягнені так, як учорашні лісові доглядачі, й дуже добре озброєні.

Ми зійшлися з лісовими лицарями й привіталися. Один, одягнений трохи відмінніше від інших, дуже членко спітав, яким чином так рано опинилися ми в цім місці й куди простуємо?

— Ми в цім лісі й ночували, відповів Король, щоб рано-вранці задоволінити своє бажання бачитися з отаманом певних відважних людей, котрі, як іде чутка, займаються тут у літній порі полюванням.

— Гаразд, ми виконаємо ваше домагання й проведемо до свого отамана, та тільки йтимете ви не інакше, як із завязаними очима: цього вимагає неодмінний устав нашого товариства!

Після ходу, що тягнувся понад годину, нас спинили, розвязали очі й ми побачили себе в середині невеличкого шатра.

Після упливу певного часу поля завіси відгорнулися й до нас швидким кроком увійшов високий, огрядний, смуглявий чоловік. Чим більше розважав я всі риси облича його, зріст, погляд, тим певніше видавалося мені, що цей великий отаман розбійницький не хто інший, тільки філософ Переяславської бурси — Сарвил.

Отаман, наглядівши доволі, спітав: хто ви,

панове? відкіля? з чого живете? з якої причини бажали мене бачити?

Почувши його голос, я зовсім упевнився, що це Сарвил. Тому, прибравши веселий вигляд, сказав:

— Перше, ніж станемо щось відповідати на питання великого отамана, дозволь обняти в тобі славного філософа Сарвила! Чи пізнаєш ти в мені вірного послушника твого Неона Клопотинського?

Він спочатку зачудувався, глянув на мене швидким допитливим поглядом, а потім ласково всміхнувся й, обійнявши по-брательськи, сказав:

— Милости просимо, однокашнику! Хтоб міг пізнати? Так виріс, змужнів! Скажиж, яким вітром тебе сюди занесло?

— Я задоволюю твоє справедливе бажання, сказав я, тільки дозволь спершу представити тобі нашого приятеля Деміда Короля, городові котрого чимало від нас діставалося!

— Як! це він? гукнув отаман, засміявши, — обіймімося, старенький! Якже ти причепурився! Справді, я тепер так живо пригадую минулі випадки, що мені ввижається, ніби все богословствую у клятій бурсі! А чи не був і цей юнак колись мені знайомий?

— Ніяк! відповів я — і признаюся тобі, Сарвиле, з колишньою ширістю, що цей юнак це —

ликодушний учинок супроти пораненого козака? Чи можна було це подумати!

Він не переставав реготатись.

Урпасіян, хоч і його отаман запрошуває до сніданку, відмовився, виправдуючися, що він, перехопивши нашвидку в своїм шатрі, мусить зробити певні розпорядки у довіреній йому четі. Він відійшов, стіл злаштовано й четверо нас засіло при ньому. Спочатку Сарвил їв, як голодний бурсак, за прошений до столу заможного міщанина, опісля їв з перестанком, пив наливки і нас щиро гостив. Багато у цей час жартували ми з колишнього життя. Говорено й про Королів город, а надто згадувано за дивну пригоду в саду благочестивих черничок.

— Ти гаразд тоді пожартував із мене. Неоне, сказав весело Сарвил, і як би поївся мені тоді, як вигнали мене з монастиря батогами, то справді зостався без пучка, але тепер я щиро тобі за це вдячний. Як би мене не вигнали, то я був би тепер десь у біднім селі за діякона, а вже багато-багато як за попа. Замість того я тепер живу заможніше за всякого архимандриста.

— Ale чи так само спокійно? спитався Король, наливаючи чарку.

— Чомуб і не так? відказав Сарвил. — У життю нашім, звичайно, багато небезпек, та зате чимало й приємностей. А в монастирському життю жадної небезпеки, зате вічна нудьга.

— Отже ти й не гадаєш змінити свого трибу? спитав Король.

— Не гадаю! відповів Сарвил.

Сніданок скінчився й ми встали.

— Я сподіваюся, сказав Король із щиро-довірливим виглядом, — що Сарвил, яко чоловік чесний і вчений, не вчинить нам ніякої прикорости й по давній знайомості звелить нас відпровадити на битий шлях.

— З великою охотою, відповів Сарвил, але тепер ще досить вчасно й мені хотілося розповісти вам випадки моого життя, яким чином я з філософа зробився великим розбійником.

Хоч нам було далеко любіше вибратися як моя швидче з цього небезпечного місця, однак боялися образити відмовою отамана. Тому з веселим виглядом виявили бажання слухати його оповідань.

РОЗДІЛ 6-й.

Ярмарковий приятель.

— Вам обом відомо, коли й за що вигнано мене з семінарії батогами. Вибігши за монастирську браму, швидким кроком ішов я як моя далі, не озираючися. Прийшовши на паперть церкви, преподобного Вавила, я сів і замислився. Що буду робити? говорив я сам до себе. Нема в мене ні батька, ні матері, ні роду, ні плоду. Де схилю свою бідну голову?

Пішовши на найдальший базар, я купив булок, меду й слив. Було це наприкінці спасівки. У найближчій шинкарки випив я добру порцію пінної й, сховавши від людського ока в бурян, почав наїдатися.

Після цього я швендявся навмання по місті. А там і з міста, простуючи шляхом на Пирятин.

Ідучи до самого вечера, я не чув утоми, пікріплюючи свої сили їжею й питком у шниках, які здібав по дорозі. Прийшовши в село Швидке, вер-

жінка моя і задля певних важливих причин носить не свій убір.

— Дякую за ширість, сказав Сарвил, — хоч вона, зрештою, для мене й не потрібна. Певна річ, я не міг знати, що цей юнак — твоя жінка, але при першім таки погляді впали мені в очі проколоті вуха й сховане під убраним довге волосся. Осаул Аріяне! звели лаштувати стіл.

— Ми вже снідали в його шатрі, сказав я.

— Не вадить, відповів він, — по сніданку в осаула можна посидіти за столом у отамана.

Осаул вийшов.

Король, прибравши веселий вигляд, підійшов до другого осаула й, обіймаючи його, з кумедною ніжністю сказав:

— Шановний друже Урпасіяне! дозволь подякувати тобі за почастунок! Ти недавно був та-кій скромний, що позбавив нас цієї приємності!

— Як! гукнув Сарвил, зареготовавши на ціле горло, — так це були ви, що їх полюбив він за ве-

стов за трицять від Переяслава, я не гадав спинатися на ніч, як би не звабив мене до того ярмарок, що саме в цю пору там трапився. Вивідавши гаразд, де продають тютюн і горілку, я невдовзі знайшов і те й друге. Запасши цими дарами природи й людської уміlosti та ще дечим і на вечерю, я вибрав собі на нічліг покинutий пустий город, що поріс височезним буряном.

Крик, гармідер і гомін збудили мене зі сходом сонця, а це значило, що ярмарок знову почався й крамарі виставили свій крам. Я перешов цілу перію й не міг намиливатися пишнотою, якої досі не бачив, бо хоч у Переяславі й бувають ярмарки, але бурсакам суверо заборонено їх відвідувати. Найхітніше шукав я очима вчорашнього шатра, де так весело провів вечір. Зараз таки я знайшов його й уявся бенькетувати. А що й веселитися самому досить нудно, а надто людині з моєю вдачею й звичками, то я цього разу близько заприязнився з Арефою, дячком із села Хитрого, який відався мені не останнім жартуном. Я з великою приемністю трактував його млнцями й пирогами, горілкою й наливками, а він із іще більшою розповідав мені ріжні небилиці. Проводочи так день за днем, я прожив тут три дні й що раз більше липнув душою до свого широго друга дячка Арефи, від котрого навіть не потайв, що в мене в кишенах є коло пятисот злотих, отже він може бavitися моїм коштом без зазору.

На третій день смерком дячок Арефа сказав до мене: „Коханий друже Сарвиле! Я такий вдоволений з твоого частунку, що й сам хочу потрактувати тебе. У знайомої мені шинкарки Дросиди, дуже близько від твоєї опочивальні в пустому городі, я замовив добру вечерю, яку прошу zo мною розділити. Трунків не бракуватиме“. Я радо згодився на приятельську пропозицію й ми пішли в шинок. Ісправді, друг мій Арефа не брехав. Я дуже вдоволений був із його вечері, а ще більше з напоїв. Ми бенькетували до півночі й відійшли тільки з мусу, присилувані господинею, бо Дросида зовсім не нагадувала Мастрідії. Тому приятель мій Арефа, щоб догодити мені, згодився провести ніч у буряні разом зо мною. — Ще й як, казав він, люблю я, по добрій вечері, заснути літнього часу під голим небом! А тут іще і та догода, що під боком шинок. Скоро прокинемося, зараз поздоровкаємося з Дросидою. Наслідком цього ми оба залізли у бурян, простяглися й невдовзі поснули.

Коли я прокинувся й звівся на ноги, то побачив, що сонце було коло полуночі. Приятеля Арефи коло мене не було. Я поплентався до Дросиди й звелів дати чогось поснідати, а тимчасом поставивши коло себе сулію з запіканкою, трактував себе, перепускаючи чарку за чаркою. Випорожнивши сулію й зівші подану сковорідку яєшні, я здумав заплатити та йти на ярмарок, пошукати свого приятеля. Засунув руку в кишеню — порожня, засунув в другу — ні шеляга; вивертаю кишені — сам порох і крихти посипалися. Роблю те саме з кишеннями шававарів — і наслідок одинаковий. Аж піт мене пройняв. Дросида, що пильно стежила за кожним моїм рухом, спочатку почевроніла, а потім пополотніла. Я дивився на неї смутно, вона на мене ще смутніше. Відомо, що шинкарки на всім світі красномовні й відважні. Дросида, поправивши очіпок і засукавши рукави, підскочила до мене й, тупочучи ногами, кричала.

Тільки з трудом вдалося мені уникнути побоїв розлюченої шинкарки. Швидким кроком повернувшись я до ярмаркового майдану. Та хто змалює моє здивування й жах, коли я нічого не уздрів! Усе розіхалося, розійшлося, розлізлося. — Значить і тебе не відшукаю, гукнув я жалібно, о невірний приятелю Арефо!

Після тих усіх невдач я вийшов з села і йшов до самого смерку. Під вечір залізши в жито, ліг я у борозну й міцно заснув.

РОЗДІЛ 7-й.

Гарна жидівка.

Вставши вийшов я на полянку, засіяну різними квітками, під листками котрих червоніли стиглі сунниці. Не маючи хліба, почав я збирати ягоди. Перетомлений і голодний пустився я в дальшу дорогу. Я відчув, що мені треба добути грошей. Користаючи з переляку падамаря, я розбив церковну скриню в заможному селі Вороному. Маючи коло тисячі злотих пустився я у Пирятин. До самого міста не приключилося мені нічого вартого уваги. Прийшовши в місто, я найняв затишну хижу в коршмі жида Ізмаїла й першим ділом постараався одягтися яко мога чепурніше. В багатій черкесці, з підголеною потилицею й вусами, оперезаний шаблею, почав я тинятися по місті. Я відвідував базари, шинки й церкви й що мені подобалося, за те платив щедрою рукою. В слотливі дні, лишаючися в коршмі, балакав із гістьми, що приходили до неї заспокоювати в горілці душевні скорботи, або — як нікого не було — з Ізмаїлом, або жінкою його Сарою, або з дочкою Сусанною, любою, красною Сусанною. Я не на жарт у ній закохався й зробився мрійником.

Так минуло літо, минула осінь і зима. Терпіння мої з кожним днем більшали й вкінці я мало не одурів.

Тимчасом скарб мій помітно меншав і таким чином у мене раптом повстало дві журби: одна про заспокоєння моєї пристрасності до Сусанни, друга — про наповнення моого гамана.

В противнім кінці міста жив золотар, жид Ісаак, рідний брат Сари, жінки Ізмаїлової. У цього Ісаака був син Товій, парубок літ двацяти, стрункий і вродливий. Їх обох бачив я часом у нашій коршмі, але не бачив ніякої потреби знайомитися. З початком квітня цей Товій уже що дня відвідував свого дядька й помітно упадав коло Сусанни з своєю жидівською ніжністю. Спершу таке вільне поводження поясняв я тим, що він й брат у других, і ані трохи не турбувався, та незабаром побачив що інше. Сусанна радо лишалася з ним на самоті, радо приймала його залицяння й за поцілунки та кож охоче платила поцілунками, й це відбувалося часом у присутності батьків і навіть сторонніх людей. Я без краю був розлютований і не знав, що думати про цю небувалу чудасію. Хутко сам Ізмаїл вивів мене з цеї болючої непевності. „Невдовзі, сказав він одного вечора, ти, пане Сарвиле, гуляти меш у нас на весіллі.“ — На якому весіллі? — „Ми видаємо нашу Сусанну за брата її Товія. Правда, дібрана пара?“ Я так був приголомшений, наче мене хто молотком оперіцив по потилиці.

Ця відомість прискорила мою щільність і я уложив плян, як відвернути лихо й заспокоїти своє падке бажання. Діло було так.

Недалеко від коршми стояла кузня. Я кинувся туди й за одного золотого позичив у властителя найбрудніший одяг до рана. З цим набутком пістився я на пустир, де колись — у найдавнішім часі — була церква й кладовище, від чого тепер і сліду не зосталося, а відомо тільки з переказів. Проте ніхто з православних не хоче оселятися на цьому місці й воно стоїть пусткою й поросло буряном. От сюди-то я й заліз, дожидаючи півночі, бо зауважив, що закоханий Товій не швидче від цеї пори полішив коршму.

Як геть смерклося, я переодягся й дожидався своєї жертви, запасши замість зброї самими но-жицями. Та от почув я віддалеки піяння півнів, і показався Товій. Раптом я вискочив і кинувся до нього. Першим рухом бідолахи було тікати, але я миттю дігнав його, скочив на плечі й ухопив руками за пейси. Парубок, не витримавши такого тягару, а до того ще перестрашений, повалився на землю. Я на-переміну бив його, давив, лоскотав і знову лоскотав і проробивши цю комедію яку годину часу, довів бідного жидика до непритомності. Тоді, думавши спершу обтяті самі пейси, я обстриг йому цілу голову аж до самого тім'я й відволік його у бурян. Потім, одягнувшись на швидку руч у своє убрання, склав позичене, щоб уранці звернути власникові, і після цього, прийшовши додому, переліз через паркан, заліз у свою хижу й заснув спокійно, певний, що весілля мимоволі відложать на кілька місяців, бо якже можна показатися на людях з гирею та ще без дорогоцінних пейсів?

Я встав не рано. Коли прийшов у коршму, то перше, що побачив, була плачуща Сусанна. Хоч я й знат причину цих сліз, проте спитав спочутливо, як приятель. „Ой леле! — відповіла чула красуня, утираючи сльози, — видко доля моя подібна до гіркої долі дочки Рагулової, бо і в мене закохався нечистий, що цеї ночі намучив до півсмерти мою жениха Товія“.

Батьки нареченого й нареченої присудили, щоб для розваги хорошого понівеченого Товія Сусанна відвідувала його щодня хоч на пару хвилин. Це й почала вона робити ще того самого дня. Не бачити Сусанни й знати, що вона є біля свого жениха, — це пекельна мука! Я стократ жалкував, що не залоскотав його до смерти, бо вважав, що замордувати жида не більший гріх, як покохати жидівку.

Розділ 8-ий.

Несподіваний рятунок.

У тім часі жив у Пирятині пан Докіяр, чоловік з багатьох поглядів відмітний. Був він досить сварливий. Довідавшись, яких він думок, які має звички, як уживає часу, я явився до нього. — Всечесніший пане! говорив я, — ти бачиш перед собою чоловіка, що готов умерти за віру православну. Я маю на приміті жидівку, яка нетерпляче бажає приступить до сонму правовірних. Зволь дати до того почин.

— Чим же я можу служити тобі? спитав Докіяр, вихиляючи пугар. — „Православний пане! — говорив я, зігнувшись як дуга, — в тебе є хутір на острові ріки Удаю, а найближче до нього село теж

до тебе належить. Напиши до священика того села, щоб він, вихрестивши жидівку, злучив мене з нею законним шлюбом, а тимчасом дозволь на хуторі твоїм прожити кілька днів, поки в жидівських головах не перейде буря.

— Хвалю тебе, молодче, за вдалість, сказав Докіяр, розгладжуючи вуси, — саме так і треба робити! Зараз писар мій Евграф нашкрябає писульку до управителя, і діло зробиться як не можна краще.

І справді вийшло так, як він сказав. Того ж рана виряджено гінця на село й хутір із наказами; докінчили справу мав уже я сам. Я згадав уже, що Сусанна що день відвідувала жениха свого Товія; на цьому я й опер плян свого ділання. — „Ізмаїл! сказав я того ж вечера господареві — позич мені на одну добу твого візка з конем, а я за це тобі заплачу п'ять злотих. Мене запрошує приятель до себе на хутір, а відмовитися мені ніяк.“ Жид, діставши рівночасно обіцяну заплату, невимовно зрадів, сам запріг коняку, подав мені віжки і випровадив за ворота, бажаючи мені добре бавитися.

Смерклося. Доїхавши до оселі Ісаакової, я оповістив Сусанні, що батько її, не знаю чого, бажає її зараз бачити, і задля цього прислав візок. Жиди легко далися піддурити й люба дівчина сіла зо мною, нічого не підозріваючи. — „Куди ж ти йдеш?“ спитала вона, бачучи, що ми виїхали з міста. — У найбезпечніше місце, відповів я. Сусанно! доля твоя й моя суджена! Ти мусиш сьогодніж стати моєю жінкою! — „Я? твоєю жінкою?“ спитала вона з жахом. Та хіба ти забув, що я жидівка? — „Це справі не шкодить, відповів я. Хіба мало є й з вашого народу таких, що їх пам'ять і ми православні шануємо? Та якби там ні було, ще цього вечера ти будеш християнкою!“ З цими словами витяг я з пазухи пистоль і відвів курок. — Сусанно! казав я далі лютим голосом: з нинішнього вчинку ти можеш зрозуміти безмір кохання, яким сповнене вщерть мое серце! Намір мій твердий. Ти будеш моєю жінкою, або нас обох не буде на світі. Сусанна тихо плакала, стогнала, але я був непохитний, як гранітова скеля. Ми прибули в землю обіцяну; священик, діставши письмо від пана Докіяра, прийняв нас із отвертими обіймами. Кум і кума були вже готові, двері церковні відчинені. Не минуло й години, як Сусанна перемінена на Серафиму, і щасливий Сарвіл зробився ніжним супругом.

Серафима, зауваживши, що гаманець мій з кожним днем щораз більше порожніє, сказала: „Любий мій! як ти думаєш? Чи не спробувати нам помиритися з батьком моїм?“ — А ти це вважаєш можливим? — „А чому б ні? Хоч він і жид, та все ж батько, а я в нього одинока донька! Якби то було гарно, колиб він тебе прийняв за сина!“ — Ну, то й спробуймо! За спільною згодою Серафима удалися до своїх батьків запропонувати згоду. Вона не гаялася й, швидко повернувшись, невимовно втішила мене оповівши про те, як ласкаво її стрінули в дома. Врадувані того самого дня ми удалися до коршми й розташувалися у приділеній нам кімнаті. Ізмаїл і жінка його чені були до нас без міри, і перший виявив нам як тайну, що швидко може він і сам вихреститися, і тоді заживемо всі як не можна краще. З нагоди ярмарку відрахував він Серафимі сотню злотих на дрібні видатки. З

грошей тих я взяв на свою пайку цілу половину і пішов швендяти по ярмарку, намагаючися не поминути ні разу чудового шатра, де продавано пінну й засідало велике товариство, котрому я мав нагоду розповісти про те, як то повелося мені перевернути Сусанну на Серафиму й оженитися з нею, про помирення з тестем і переїзд на життя до нього. На ніч був я вже вдома й спокійно спочивав у обіймах жінки-коханки, й ніяка журя не бентежила мене.

Піяння піvnів оповістило піvnіch і я прокинувся. Хочу випростуватися, та ба — не годен. Отамнівшись, чую, що я лежу голий на холодній долівці, міцно звязаний по руках і ногах. Таке становище мене незвичайно здивувало. Невже тестъ мій зрадник? говорив я, — борсакчися по підлозі, невід він намірився мститися на своїм зяті?

Коли я не знав, що й подумати, раптом відчиняються двері і в мою опочивальню входить з півтузина жидів. Принесеними свічками вони освітили хату і я на свій невимовний жах побачив, що кожний з них був узброєний порядним канчуком, сплетеним із сириці. Тестъ мій і швагер його Ісаак проводили цим відділом. І найнедогадливіший на моїм місці зараз би домислився, до чого йде. Жиди у найбільшій покорі оточили мене, зняли лемент і шмагали мене куди попало. Нараз у сінях почувся великий шум і стук — і це спинило недолюдів. Двері хутко відчинилися й раптом увійшло до нас понад двадцять чорноморців, добре узброєних. — Коли ви християне, покрикнув я болісно, то рятуйте брата свого з катівських рук жидівських! Подивітесь, що ці невірні зробили зо мною!

Оторопілі жиди трохи отамилися. Ізмайл від有价值но підійшов до козачого ватажка й промовив: „Коли ви, чесні панове, зайдли в коршму мою випити й погуляти, то я дуже радий, хоча правду сказавши, тепер ще трохи вчасно. Прошу не дивуватися, що ми трохи сурово поводимося з отсим ледацюгою. Як би вам розповісти про його злочини, то чуби ваші сталиб дубом!“

— „Дарма розповідати, гукнув ватажок, — нам усе відомо. Навернути жидівку на віру православну, а потім оженитися з нею, а це подвиг справді славний! Хлопці, а ну зважіть усіх жидів, що насмілилися проліти кров невинні; а як хто з них важитиметься зашамотіти губами, не лиш язиком, то в того зараз не буде ні губ, ні язика“. Одна частина козаків почала вязати жидів, а ватажок, перетявш мотузя, що тисло мене, й звівши мене на ноги, сказав: „А правда, любий приятелю, що сьогоднішня послуга моя варта не менше двох чи трьох сот злотих, що їх я знайшов у твоїх кишнях після вечері у приятельки нашої Дросиди? Чи пізнаеш у мені ярмаркового друга твого Арефа?“ — „Праведне небо! покликнув я, обіймаючи його, яким чином бачу я тебе тут і хто ти властиво насправжки?“ — „Цікавість твою заспокою опісля, а тепер треба поклопотатися про загальну користь. каючи, щоб ми їх порозбивали.“ — „Найчесніший Жиде Ізмаїле! давай ключі від скринь твоїх, не чепане! відповів жид з покорою, — що значить мій мізерний статок для твоєї величності?“ — „Не вадить, відповів Арефа, — бо й мале йде в рахубу.“

Тут почалося жакування дому Ізмаїлового. Жиди, лежачи звязані долі, зітхали й плакали, однаке яко мога тихше. Я збирався як слід подякувати свому тестеві за частунок, але Арефа відхилив крівавий замір і я вдоволився тим, що кожному з

ворогів звелів остригти голову й бороду. Після цього Арефа сказав мені: „Сарвиле! з останньої пригоди твоєї бачу, щоти чоловік відважний і роджений на великі подвиги. Лишичися в Пирятині тобі небезпечно, а може навіть і згубно. Я пропоную тобі свою й товаришів своїх приязнь. А як що твоя жидівка ще тобі не набридла, то візьми й її з собою. Життя, яке ми провадимо, річ певна, не без клопоту, та хто їх обмине? Й сам великий гетьман український не може похвалитися повсякчасним спокоєм, а ще менше веселощами!“ Я зараз догадався, що за птиці були товариші Арефи й хто такий він сам. Та бувши певним, що коли провадитиму відкрите життя, бо жиди рано чи пізно мене доконають, й я пристав на пропозицію нового знайомого. Відшукавши Серафиму у коморі, я взяв її з собою. й усі ми, навантажені пожитками синів Ізраїля, рушили в путь. Дорогою Арефа розповів мені: Прибувши з частиною своїх товаришів на ярмарок у Пирятин задля свого звичайного промислу, я зараз тебе пізнав під шатром і мав намір відкритися, але побоявся твоєї запальності і щоб ти, мстячися за присвоєння злотих, не наробив мені великого клопоту, тому й поклав чекати на нагоду, поки побачимося сам-на-сам. Почасти від тебе самого, почасти від інших я довідався про всі обставини, що попередили й наступили по твоїм одружинню й не мало дивувався необачності, що ти довірився тестеві, жидові скривдженому. Ще вранці повзяли ми намір наступної ночі завитати до Ізмаїлової коршми як найбагатшої в цілім місті, а довідавшися, що там знайду й тебе й зможу перестерегти від видимої небезпеки, я ще більше зважився на це приемне й корисне заживання часу.

На другий день над вечір прибули ми в отсі місце. Дрімучий ліс, що тягнеться від Пирятини аж до Переяслава берегами Дніпра й Удаю, править нам за певне пристановище. Біля пів-версти відсі, на прегарній долині, з усіх боків оточений непрехідним лісом, стоять хати, в яких проживають наші жінки й діти. Протягом чотирьох літ моєго пустельничого життя я потрапив відзначитися хоробрістю й моторністю. Після смутного скону хороброго Арефи, винесеного в Київ на шибеницю, усе товариство одностайно окликнуло мене своїм ватажком. Першим моїм клопотом було вбити в голову моїх співробітників, що душогубство не свідчить ані про розум, ані про відвагу, й тому я заборонив його під карою на горло. Зате всякого роду зухватість була в мене в пошанівку. Як наприклад не похваліте ви взірцевої комедії Урласіяна, в якій ви самі були за перших лицедіїв? Я живу в достатках і не беру на свою душу ні одної краплі людської крові. Товариство наше значно поширилося, але лад ані трохи не порушений. Влітку живемо ми на подобу старого Ізраїля в пустелі, а зимою лучимося під одною стріхою з жінками. Серафима привела мені двох гарних дітей, чого ж іще більше бажати?“

Тут Сарвил скінчив свою повість. Ми подякували йому за його довірливість і почали знову просити відпустити нас додому. Він прихилився до наших доводів і дав за провідників двох товаришів. Після братерських обіймів ми вишли в путь і навзаходи вийшли з страшного лісу. Провідники, показавши нам на верх дзвіниці віддалеки, заявили, що далі йти не наважуються. Подякувавши за прислугу, ми пустилися чим дуже до вказаної мети.

Розділ 9-й.

Несподіване одружіння.

Ніч роскинула вже по небі темні свої тіні, як ми наблизилися до села. Король спинився, прімржив очі й, вдариши себе по чолі, сказав:

— Видко, Неоне, ми причаровані! Пізнаєш цю церкву і дзвіницю? Чи не по знаку вони тобі трохи?

Я уточнив очі й швидко догадався, що ми знову у Дурниках.

— Ах Боже мій! покликнув я, — та цеж саме те місце, де сьогодні призначений був Неонилін шлюб!

— Слава Богу, озвалася вона, — що день цей минув незгірше! Мені сто разів любіше було провести ніч у дрімучім лісі на вогкій землі, а день серед розбійників, ніж із дідом Варипсавом.

— Десять, Неониле! — зауважив Король — на хуторі батька твого тепер добра метушня. До коріння удаватися нам нема пощо; це найнепевніший притулок. Я думаю спинитися в отсій найближчій хаті й щедро заплатити господареві за те, що передержить нас якийсь час у себе й нікому про це не хвалитиметься.

Із цим наміром ми постукали у ворота. Нас зустрів дід у литовському одязу, увів у світлицю й дав нам каганець.

— Господарю! сказав Король, сівши на лавку, — ми надімося, що ти чоловік чесний, а тому говоритимемо з тобою щиро. Ми маємо в цій стороні лихого ворога, що шукає, аби згубити нас. У жаднім місті ми не малиб причини його боятися, але в селах і в полі він може вчинити гвалт над нами. Ось тобі десять червінців за те, що дали нам у своїй хаті захисток і нікому не виявиш, що в тебе є хтось чужий. А за всяку їжу, якої попросимо, заплатимо тобі окремо.

Господар, узявши гроші й поклавши їх у кишеню, сказав із усмішкою.

— Панове! Я також надіюсь, що ви чесні люди, й даю слово, що довіра ваша до мене вас не заведе. Добре, що ви не нагодилися сюди швидче, а то не минулиб рук пана Істукарія й Варипсава!

З цих слів ми зрозуміли, що наш господар догадався, хто ми такі. І коли присягнувся, що нас не зрадить, ми заспокоїлися.

На п'ятий день господар, з намови Короля, пішов на хутір Істукарія, щоб розвідати у балакучого Власа, що дастесь, за його пана. Надвечір вернувся він із веселим обличям і сказав:

— Батько твій, красуне, ще вчора виїхав з усими домівниками, обіцявші синові своему Епафрасові зробити його одиноким спадкоємцем цілого свого маєтку, вилучивши неслухняну дочку від усякого в тім уделу.

Зоставши самі з Неонилею, ми пішли в сад. Від якогось часу я став помічати в ній нудьгу й смуток, а часом бачив і слози на чудових очах її. Користаючи з нагоди, я почав її розпитувати. Довго стояла вона мовчки й зітхаючи, вкінці спітала незвичайно ласково:

— Хіба ти в моїм вигляді не помічаєш ніякої зміни?

— Ніякісінько! відповів я, — ти така сама гарна й мила, якою видавалася мені чотири місяці тому, в самім початку нашого кохання.

— Ти милишся, говорила вона, потупивши

очі, придивися до мене гарненько: вогонь у очах починає потахати, свіжість лиць никне, стан не таємий стрункий і гнучкий, як колись! Лишенко, Неоне! я вагітна.

Я заціпнів від жаху й ледві міг устояти на ногах. Опершися об дерево, я дивився на неї непорушними очима. Тепер справді і я почав уже добачати в ній зміну. Я не міг розріжнити своїх почувань. Журба, каяття, жаль і кохання шарпали серце мое то нарізно, то вкупі. Тут Неониля, прибравши боязкий вигляд, сказала пів-голосом:

— Ах, яка я нещасна! Замість того, щоб цею віткою втішити коханого, я його смучу! Ах, Неоне! що зо мною буде? Куди я подінуся?

Тут вона заридала й, крикнувши: „Неоне! не губи мене й свою дитину!“ упала до ніг моїх і обняла коліна.

Я прийшов до памяти, кинувся в її обійми, підвів її й спітав із чуттям більше смутним, як ніжним:

— Щож кажеш мені робити, Неониле?

— Ex? I ти питаєшся? відповіла вона: чи довго ще нам беззаконствувати? Хіба в селі цьому нема дому Божого. Хіба нема слуги Божого? Ходімо, станьмо перед вівтарем Господнім і освятімо любов свою, присягнувши собі взаємно на вічну вірність!

— Але Неониле, сказав я загикуючися, — в цім убранню священик не пізнає в тобі жінку.

— Це перешкода найдрібніша, відповіла вона, тулячися до мене з цілою ніжністю, — одна з дочок нашого господаря мого росту. За невелику заплату я дістану від неї на один вечір святний одяг. Любий друже! піди до священика попереди його про це; слідом за тобою буду й я з цілою тутешньою родиною.

Я був так приголомшений усім, що бачив і чув, що не відповідаючи ні слова, поплентався до священика. „От тобі й на! думав я дорогою, — хто міг би подумати, що я зроблюся зятем бундючного Істукарія!

Відвідавши пан-отця й поклавши перед ним жменю золотих, я росповів йому все і спітав, чи добре роблю, беручи Неонилю за жінку.

— Найспасенніше діло, голубе мій, — відповів священик, — і я не знаю іншого способу спокутувати перед Богом таке прогрішення. Приводь у церкву наречену свою і я злучу вас чесним шлюбом.

— Вона й сама хутко прийде, відповів я й ми пішли до церкви.

Неониля не дала на себе довго чекати. Вона з'явилася у супроводі цілої родини нашого господаря. Нас уведено в закон і ми стали подружжям. Признаюся, я все ще не знав, чи мені радіти чи журитися, — проте зауважив, що Неониля у жіночому одязу, хоч і селянському, очарувала всіх своєю красою й любязністю. Не чекаючи на Короля, я звелів подати подостатком наливок і закусок і сів до столу, як годиться, поруч із жінкою, а круг нас посідала ціла родина. В міру того, як вихилилися чарки, ми веселішли й вже дві доньки господаря й дві невістки почали підспівувати весільних пісень, а чоловіки їх притупцювали до такту, як ось Король, навантажений поклажею, увалився у весільну хату.

(Далі буде.)

=====**Поширюйте рідний промисл!**=====

Жадайте ВСЮДИ цукорки лише з фабрики
,ФОРТУНА НОВА" ЛЬВІВ
 Кордецького 23.

Кожний господар купує тільки

"Приятель Господаря"

знаменитий календар на 1928 рік,
 рік видання III.

з „Практичним господарським порадником“

240 стор., до 120 мал. багато практичних порад
 уложили визначні агрономи за редакцією агрон.
 Евг. Архипенка.

Єдиний календар, що завше має добре розроблений
 кал. астрономічний та церковний.

Ціна зол. 3.—, з пересилкою зол. 3·50, за післяплатою зол. 3·80.

Набути можна по всіх книгарнях та в редакціях часописів: „Сільський Світ“, Львів, Собіського ч. 32.,
 „Новий Час“, Львів, Руська 18.

Видавництво Самоосвіта

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ:

Повість І. Франка „BOA CONSTRICITOR“

критичний нарис.

Львів 1928. Наклад д-ра Святослава Крушельницького.

— Ціна 80 сот. —

Замовляти можна в Товаристві „Просвіта“
 у Львові, Ринок 10.

ЮВІЛЕЙНЕ ВИДАННЯ

**Великого Ілюстрованого
 Календаря „Просвіти“**

== на 1928 рік. ==

Календар містить багато ілюстровані, цікаві на ріжні теми статті, спомини, оповідання, поезії.
 Ціна 3·50 зол., з пересилкою 4·20 зол., за післяплатою 4·50 зол.

БАТЬКИ!

МАТЕРІ!

Запренумеруйте для своїх дітей на рік 1928 журналік

„СВІТ ДИТИНИ“

який виходить у Львові, раз у місяці, в обемі 32 стор. друку. Редактує цей журнал народний учитель, Михайло Таранько вже 9-тий рік. Журнал має на меті: виховати молоде покоління в національному дусі та вщіпти в молодечі серденька пориви до всего, що гарне і благородне. Ріжноманітний зміст цего журналіка прикрашений великою скількістю образків — приковує кожну дитину без виміку до постійного читання. В той спосіб викликує він інтерес до книжки взагалі серед наймолодшого громадянства. Тому не жалійте дрібного видатку на передплату цеї криниці дитячої літератури. — Умови передплати на рік 1928: квартально 3 зол., піврічно 6 зол., річно 12 зол. Для заграниці (для всіх країв) півтора доляра річно. Замовлення і гроші слати на адресу: Адміністрація Журналу: „СВІТ ДИТИНИ“, Львів, Зіморовича 3.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ
 КРАЄВИЙ СОЮЗ СПОЖИВЧИЙ
 у ЛЬВОВІ, РИНOK ч. 36.

Заохочують союзні кооперативи і всіх своїх членів в товари споживчі і колоніальні.

Доставляє природні вина.

Висилає каву, чай, какао у власному опакуванні.

2—6

Вже вийшла з друку накладом „СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРЯ“ книжка

„ПРО ПОМІЧНІ ПОГНОЇ та ЯК ЇХ УЖИВАТИ“

Сторінок 62!

Ціна 50 грошів!

З пересилкою 65 гр.

Можна замовляти поодиноко і в більшій кількості! — Належить за поодинокі примірники можна слати поштовими значками.

Замовляти належить в Товаристві „Сільський Господар“, Львів, вул. Зіморовича ч. 20.

При замовленні найменше 50 примірників признається 20 процент опусту.

Opłatę pocztową uiszczonego guszaitem.

Богдана Лепкого: „МАЗЕПА“ ТРИЛЬОГІЯ.

Дотепер вийшли вже:

ч. I. Мотря т. I.—II.	по зол. 9·90	ч. III. Полтава т. I. брош.	зод. 8·—
— Не вбивай	9·90	”	”
ч. II. Батурин	9·90	опр.	11·—

ГОЛОСИ ПРЕСИ:

Нарешті маємо цікаву літературно написану, передуману, запальну історичну повість — такий є пірий оклик кожного, хто прочитав перші три томи трильогії „Мазепи“...

Три томи по 300 сторінок прочитає сучасний український читач із запертим відхідом і нетерпляче жде на нових два, так, немовби це була остання сенсація фільми! Чи треба більшої похвали для автора і більшого виправдання для читача, якого відраза до рідної книжки не є первородним гріхом а придбанім під впливом середовища?...

В інтересі власного талану, українського читача і дальнього розвитку рідної історичної повісті — він (Лепкий) повинен продовжувати свій великий цикл історичної епопеї.

М. Рудницький — „Діло“
П. XI. 1926.

Нарешті заповнена прогалина, про яку сором було згадувати. Діждався Мазепа українського пам'ятника, і можуть Українці вдивлятися в його обличча різьблене вже українським долотом.

Головний склад: в книгарні Наук. Тов. ім. Шевченка у Львові, Ринок ч. 10.

...Нова книжка є похвальнюю піснею у честь одного з найсвітліших моментів нашого світлого і піснею настільки гарною, що слухається її може з більшим або меншим зворушенням але безумовно з великою приемністю. І тому теж хочеться слухати її дальше і чекається нетерпляче на останню справу тієї пісні — на третю, невидану ще, частину трильогії...

I. Кедрин — „Новий Час“
7. I. 1927.

Б. Лепкий заповнив прикуру і впокорюючу прогалину в українській літературі; дав першу, дійсно талановиту повість про великого будівничого української держави на переломі 17 і 18 століття...

Велика вдачність належиться Б. Лепкому, що він саме в теперішню хвилю вичарував нам в своїй трильогії безсмертного Мазепу та його епоху. Його твір може мати першорядне виховуюче значення. До цього потрібне тільки одно: щоби „Мазепа“ Лепкого найшовся в кожній українській хаті.

М. Струтинський — „Український Голос“
з 7. I. 1927.

НАЙЛІПШІ
ДЗВОЖІ

І ВСІ
ЦЕРКОВНІ ПРЕДМЕТИ

в найбільшім виборі і найдешевші
продає одинока українська
кооперація

„ДОСТАВА“

у своїх складах:

ЛЬВІВ, вул. Руська ч. 20.,
ПЕРЕМИШЛЬ, Ринок ч. 23.,
ТЕРНОПІЛЬ, вул. Перля 16.

Направляє старі ризи, позолочує
чаші і пр., бере на себе **МАЛЬОВАННЯ ЦЕРКОВІ**,
виготовлення **ІКОНОСТАСІВ** і ручить за солідне
та стилеве виконання по приписам
нашого обряду.

Письменно за пінами звертатися
до Дирекції:

— ЛЬВІВ, —
вул. Домініканська 11/1.